

בס"ד

מאמר מערכת

מצוות התלויות בארץ

האל תמים דרכו אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו, אם דרכיו תמימים הוא על אחת כמה וכמה, רב אמר לא נתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות, וכי מה איכפת ליה להקב"ה למי ששוחט מן הצואר, או מי ששוחט מן העורף, הוי לא נתנו המצוות אלא לצרף בהם את הבריות. ב"ר מד, א.

ידוע מה שכותבים [רש"ר הירש. וכ"כ בשם פילון] שהטעם התורה ניתנה במדבר, הוא להורות שהמצוות הם דבר החלטי שאינו מוגבל למקום וזמן, ולהורות שאין לחוקי התורה יחס ותלות במקום ובזמן. ויש יסוד לזה בלשון חז"ל "מצוות עשה שהזמן גרמא", ו"מצווה התלויה בארץ". כמו שנבאר:

חגם שידועים דברי הרמב"ן ז"ל שעיקר קיום המצוות כולם הוא בארץ ישראל [עי' מאמר מערכת בגליון היובל]. הנה גם מצוות התורה רובם תלוי בזמן. וחלקם במקום - בארץ ובמקדש. וחלקם במלך וכהן בלבד. נמצא שאמנם הזמן והמקום גורם, אבל אין הזמן מחייב אלא גורם בלבד. ודקדוק גדול באו דברי חז"ל "מצוות עשה שהזמן גרמא" ולא "שהזמן מחייבה". המחייב הוא אך ורק רצון הבורא וציוויו. התלות בזמן הוא רק "גורם" החיוב, ואינו סיבת החיוב.

כ"כ מצוות "התלויות בארץ" [לשון חז"ל במשנה בפ"ק דקידושין: כל מצוה שהיא תלויה בארץ], שהיא חובת הקרקע. הגדירה חז"ל "כתלויה בארץ" בלבד, ולא כחובת הקרקע, מהטעם הנ"ל, לומר שסיבת החיוב אינו אלא ציווי ה"ת. [אמנם כבר בגמ' בקידושין לז, א עמדו על זה ושאלו, מאי תלויה? כו', ופירשו חובת קרקע. ע"ש. אבל מדוע לשון המשנה "תלויות בארץ" לא פורש. ומקום הניחו לנו]. ועיקר הרצון בזה הוא במחשבה, לראות בזמן כגורם לחובת המצוה, ולא להתייחס אליו ולהסתכל עליו כמחייב במצוה. ולכן גם נקבעו המועדים בפתח תפוקות השנה השונות, לעורר האדם ולהקיצו מתרדמת השגרה. כמ"ש הראשונים. והבן.

זבזח יש לבאר מ"ש חז"ל [שבת לא, א ובתוס' שם בשם הירושלמי. ומדרש תהלים יט, יד] "אמונות - זה סדר זרעים - שמאמין בחי עולמים" וזורע.

דברי חז"ל הם על "סדר זרעים", כלומר לימוד וקיום מצוות התלויות בארץ, ונקרא הסדר הזה אמונה, משום שהעושה את עבודתו בקרקע על פי הסדר האמור, ללא התחכמויות והערמות, איש אמונה הוא ודאי. כיון שאינו מקיים את מצוות התורה לפי רצונו, או מתאים הדברים לרצונו בהתחכמות, כגון שמערים לפטורם ממעשר על ידי הכנסתם דרך הגג וכו' [ברכות לה, ב]. וכן בשאר מצוות דרך ההערמה קיימת.

זמחמשנח באבות רואים ששלמות המצוה היא "עשה רצונך כרצונו כדי שיעשה רצונו כרצונך". וכבר אמרו רז"ל בברכות כ' ע"א, מאי שנא ראשונים שהיה מתרחש להם ניסים [לא עיקר הנס, אלא הזכות והכח לזה], ואחרונים לא, אם משום לימוד התורה הרי אנו לומדים יותר וכו'. אלא משום שהראשונים היו מוסרים נפשם על קדושת ה' וקיום מצוותיו, ומדקדקים ביותר, כמבואר שם בגמ' על מסירות נפשו של רב אדא על מלבוש לא צנוע. ע"ש.

זיש להוסיף, ועם עצמי אני מדבר, כל קיום המצות הוא הגבלת האדם, קם בבוקר, קודם לעסקיו וכו' מניח תפילין וקורא את שמע ומתפלל. אוכל, אינו יכול לחטוף, אלא חייב להכשיר את מאכלו, אם בתרו"מ, ואם במתנות כהונה, ואם בשחיטה וכו' וכו'. וכשאוכל חייב מן התורה לשבת במקומו ולברך על המזון. וכן ברוב המצוות כשבת ומועד וכו', הכל הוא גבול וגדר לאדם. וזה שאמרו חז"ל "מצוות לאו להנות נתנו". ופרש רש"י [ר"ה כח, א] "לא מתנו להם להנאה, אלא לעול על צואריהם נתנו". אבל קיום מצוות בהתאם לרוח הזמן, הוא שקר מוחלט, לא רק שאינו עול, אלא הוא רק בילוי והנאה אישית, ודבר אין לו עם מצוות ה'. [ודברי הנביא ישעיהו פ"א, על חדשכם ומועדכם כו', ידוע].

גליון 53 עוסק:

- א. מידע הלכתי חשוב בנושאי כשרות המאכלים לפסת. אודות: חמץ המעורב ב"כמון". ואודות עמילן חמץ המעורב בדגים. יו"ר המכון הרש"ז רווח שליט"א.
- ב. בכשרות הבקר מסוג "זבו". מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א.
- ג. עלי תה נגועים, אם מותר לשווקם בשקיות תה. יו"ר המכון הרש"ז רווח שליט"א.
- ד. חילול מעש"ש על פרוטה אחת בב' מטבעות. העורך.
- ה. חילול מעשר שני על פרוטה של בית המעשר. המשך מגליון קודם. הנ"ל.

ביקרא דאורייתא
 זבנרכת פסח כשר ושמח
 חמערכת

הרב שניאור ז. רווח שליט"א
רב איזורי במ.א. גזר ויו"ר המכון

מידע הלכתי

תערובת דגנים בכמון לענין פסח

חששות של תערובת חמץ בדגנים קפואים

בחוברת תנובות שדה גליון 47, כתבתי בארוכה סקירה אודות מציאות תערובת דגנים בין גרגרי הכמון, וזאת לאור תשובתו של מורינו ורבינו הראש"ל הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א, לענין השימוש בכמון לפסח שנדפסה בגליון שם, ומסקנתו שם "דאם יש חשש באיזה תבלין שנתערבו בו מיני דגנים, ונטחנו עמו לא מהני להו ביטול כלל, דהכל היתר גמור, ולא חשיב תערובת רק בפסח שאז נוצר החימוץ כשישימו התבלין באוכל, וחמץ בפסח במשהו, אשר ע"כ בהגלות דבר הכמון שמצוי שמתערב בו שיבולת שועל פעמים גרגרים שלימים ופעמים חצאי גרגירים... א"א לנו לסמוך על ביטול ברוב שלפני הפסח וכנ"ל, והואיל וא"א לבררם כראוי בירור גמור, ובפרט בכמויות גדולות ע"כ צריכים לשאול ולחקור אחר מקומות הגידול והאריזה למצוא מקום שהכמון נמצא לבדו ואין על ידו שום דגן כלל ועיקר ויבדקו הדבר לעומקו ביושר, וגם יבדקו הכמון מן השיבולת שועל ומן הדגנים עד היכן שידם מגעת ושרי. אבל כל זמן שלא התברר דבר זה בירור גמור אין להכשיר הכמון לפסח ושב ואל תעשה עדיף. והיחידים שלוקחים כמות קטנה לעצמם אם הם מכירים טוב ומבחינים בין כמון לשיבולת שועל יכולים לסמוך על בדיקה מדוקדקת כמות מזערית ותו לא".

זבסקירח שם ציינתי שעשינו 14 בדיקות בנפות עם גדלים שונים של חורים, וכמו"כ בדקנו באמצעות מפוח שמא עקב שינויי המשקל נצליח להוריד את השיבולת שועל, אך לאחר כל זה לא עלה הדבר בידינו, ולכן דברי מו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א, תקפים גם במציאות הקיימת היום, וממילא אין כל אפשרות לטחון גרגרים של כמון ולמוכרו כתבלין כשר לפסח, כיון שבהכרח קיים בפנים גם גרגרי שיבולת שועל, שיגיעו לידי החמצה רק בפסח לאחר שינתנו בתבשיל, וחמץ בפסח אוסר במשהו ואוסר את כל האוכל.

זכיון שמו"ר שליט"א הטיל עלינו לבדוק אפשרויות של נקיון בשדות הגידול, קיימנו הדברים הלכה למעשה. ולשם כך יצאתי למדינת תורכיה, שהיא הספקית הגדולה של הכמון למדינת ישראל, וביקרנו שם באיזור קוניא, המרוחק כחמש מאות ק"מ מאיזמיר, את הפגישה הראשונה קיימתי באיזור שלשם מגיעים כל התוצרת מהסביבה ומתרכזת במקום אחד.

צורת הגידול והאריזה כיום בתורכיה:

זכך סדר הדברים הנהוג שם: לחקלאים סביב קוניא יש שטחי גידול מכל המינים, ובזמן הקציר, הם קוצרים באמצעות קומביין את התוצרת ושופכים לתוך משאית גדולה, לאחר מיכן המשאית מגיעה לרחבה גדולה, ושם היא פורקת את התוצרת לערימה גדולה, כאשר ניתן לראות ערימה אחת של חיטה, אחת של שעורה שיפון וכד', וליד זה ניתן לראות ערימה של כמון וכד'.

את התוצרת שבערימה הם שואבים באמצעות משאבה גדולה, לתוך סככה, כשבתוכה יש פועלים שמכניסים לשקי יוטה, וסוגרים את השק, ולאחר מילוי כמות של שקים, הם מעמיסים על משאית, שיוצאת לבתי אריזה הנמצאים באיזור איזמיר או באיזורים אחרים. בבתי האריזה, פותחים את השקים, ומנפים את התוצרת בנפות בגדלים שונים, לאחר הניפוי זה עובר על מסוע עם ויבראציה, ומשם לתוך שקים, הנסגרים אוטומטית, ומשם לשיוק.

בבירזר ניתן לציין, שהמשאיות שמובילות חיטה, או שיבולת שועל מובילה גם כמון. כמו כן הקומביין שקוצרים דגנים קוצרים גם כמון [לאותם שקוצרים במכונה ולא ביד – שגם זה מצוי שם]. התערובת בערימות היא ברורה ונראית לעין. המשאבה של הדגנים היא שואבת גם את הכמון, וכן השקים, הנפות, וכו'. וגם השקים הסופיים הם לא בהכרח חדשים כך ששקים שבעבר שימשו לדגן יכולים לשמש כעת את הכמון.

זחנח עד כאן כבר ברור מהיכן מקורם של גרגרי הדגן השונים בין הכמון, אולם אם רק בכך היתה הבעיה, הפתרון היה קל יותר [ראה לקמן], אלא שעיקר הבעיה היא השיבולת שועל [שיבולת בר ולא תרבותית – ראה לקמן] שגדלה יחד עם הכמון, ואכן בסיוור בכל השדות ראיתי את השיבולים עולים יחד עם הכמון.

נסיון נפל לתוצרת נקיה:

באחד הסיורים בכפר הסמוך יותר לאיזמיר, אמרו לי המגדלים שהם מטפלים

היטב בשטחים, ומרססים כדבעי, ומקפידים להוציא את השיבולת שועל שועל בשדותיהם, בסיוור מהיר בשדות אכן זה היה נראה כדבריהם נקי מאד, ואף לקחתי דוגמאות משקים שכבר הספיקו לקצור, ובדקתי את התוצרת הגמורה, ואכן התוצרת היתה נקיה לחלוטין. החלטתי במקום לעשות נסיון בכמות מסחרית, וסיכמתי עם בעל בית האריזה באיזמיר, לקנות משם כמות של כמון לפי הנצרך לו, ופיקחנו לאורך הקטיף על נקיון הקומביין והמשאית, את התוצרת שקצרו שמו ישר בשקים חדשים בשטחים, ולא הובילו למרכז הכפר, ומשם יצא ישר לאיזמיר לבית האריזה, ובבית האריזה, נתתי הוראה לעשות ניפוי כפול, כמו כן האטתי מאד את הליין ומשני צידיו עמדו נשים ובדקו במיון ידני נוסף על המיון במכונה. ומכל שק בדקתי מידגם, ואכן כמות של כארבעים שקים יצאה נקיה. אולם בשק 41 מצאתי גרגיר של שיבולת שועל, ושוב בהמשך מצאתי עוד כמה גרגרים, והבנתי שגם נסיון זה לא עלה בידינו. ולא נותרת בידינו ברירה אלא לדאוג שבשטחים עצמם יבצעו טיפולים מסוימים, שלא יהיה שם שיבולת שועל כלל. כלומר לא להסתמך על עבודת האדם בשטח לאחר שהשיבולת שועל עולה בשדה, כיון שמסתבר שזה לא יעיל. אלא באמצעות טיפולים מסוימים שקיימים בענפים אחרים, לדאוג שלא יעלה כלל שיבולת שועל בין הכמון.

ואכן לאחר מחקר כאן בארץ עם אנשי מקצוע ממשרד החקלאות, הגענו לאיזו שהיא נוסחה שתאפשר בתקופה הראשונה שלאחר הזריעה, לטפל על גבי השדה, ולהגיע לנקיון מוחלט, נקווה בעזה"י שיעלו הדברים בידינו, ונוכל להגיע לתוצאה נקיה בהחלט.

זיהוי גרגרי הדגן שבין הכמון:

הגנה בסיוור בשדות שם עיני ראו ולא זר את השיבולים של השיבולת שועל עולה בין הכמון, ואת סוגי הדגן השונים ב"ה אנו מכירים היטב, ובמכון גידלנו שנים רבות את חמשת מיני הדגן ואף למדנו לזהות ביניהם – אלא שאמנם הזיהוי הראשוני שלי ואף של אנשי המקצוע שהיו עמנו שם הוא שזה בר שועלה מאיליו ולא תרבותי. וכבר בתשובה הנדפסה בגליון 47 שם, כתבתי שדעת מו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א, שאין בזה חילוק הלכתי שלא מצינו שחילקו בזה, ואני בעניותי הוספתי שכע"ז מצינו שאמרו חז"ל שזונין מין חיטין הן אלא שזינו, והיינו הן בנידו"ד. וידידי הרה"ג משה גבאי שליט"א מנהל מח' הכשרות בבת ים, אף נכנס עם שאלה זו אל הגאון הגדול מו"ר הגרי"ש אלישיב שליט"א, שאמר לו שלא מצינו חילוק זה ויש לחשוש בזה, ואין להקל בזה כלל.

זחנזח בשנה זו פורסם מאת הרה"ר לישראל מכתב שאת הכמון יש לנפות בניפוי בגודל מסוים וכו'. ואני שנפלאתי מאד על הדברים שהרי בדקנו באותו סוג ניפוי ולמרות זאת מצאנו גרגרים של שיבולת שועל. פניתי בענין לכותב, ונתברר לי שזה לאחר שנעשה נסיון בשנים האחרונות אצל חברות תבלינים שבכשרות הרבנות שומרון. לאחר שיחה עם ידידי הרב משה סלומון מהכשרות שם, קיבלנו כמון של חברה זו לפני ניפוי וכמון לאחר ניפוי. והתוצאות היו: שבכמון לפני ניפוי נמצאו 51 גרגרים של שיבולת שועל, ובבדיקה שלאחר ניפוי נמצאו 21 גרגרים של שיבולת שועל. ידידי הרב נר"ו לקח את המימצאים [מתוך הש"ש שנמצאה בכמון שהוא העביר לבדיקה] והעבירם לבדיקה אצל פרופסור מאונברסיטת בר אילן, שלאחר בדיקה כתב תשובה להרב דודקביץ מהרבנות שומרון שלאחר בדיקה במעבדה של הגרגרים התברר כדלהלן:

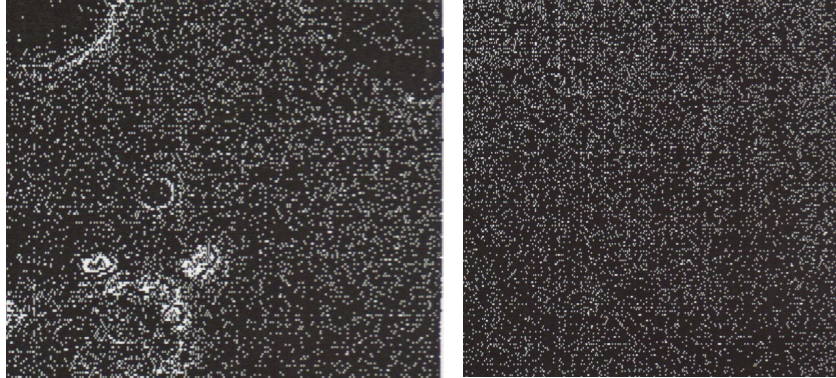
1. הגרגרים אינם של שיבולת שועל, לא ש"ש תרבותית ולא אחד ממיני הבר של ש"ש.
2. הגרגרים נראים דומים מאוד לגרגרים של זון אשון, אחד ממיני העשבים השוטים. אם כי יתכן שהם שייכים למין אחר של זון הגדל בתורכיה.

על פי בקשת מו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א, לקחתי מאותה קופסא של הש"ש שנמצאה בכמון הזה למעבדת "בקטוכס" והגרגרים זוהו לחלוטין כגרגרי שיבולת שועל, צורת הבדיקה נעשתה כדלקמן:

1. בדיקה ויזואלית בין הגרגר החשוד לבין הכמון – ונמצא שונה [בכמון יש שכבה סוכרית ובש"ש אין שכבה נוספת].
2. נבדקו שיירי עמילן בגרגרי הכמון ונמצא שלילי. כלומר אין עמילן בכמון.
3. גרגרי הכמון נטחנו בנפרד, והגרגרים החשודים נטחנו בנפרד. ונעשתה בדיקת יוד, והתוצאה שהעמילן שבגרגר החשוד נצבע ובכמון לא.
4. לאחר שהוברר בבירור שיש עמילן בגרגרים החשודים, הוא נלקח לזיהוי תחת מיקרוסקופ [הן היבש והן הרטוב בIOD], וצורת העמילן זוהתה בבירור ע"י ר' אברהם מאיר מותיקי הכימאים בארץ, כשל שיבולת שועל ממש.
5. ליתר בטחון נלקחו גם גרגרי שיבולת שועל [וודאים] נטחנו ונבדקו תחת מיקרוסקופ הן יבש והן רטוב [בIOD], וזוהה ממש כצורת העמילן שגרגרים הנ"ל.
6. ומכאן יצאה מסקנה ברורה, שהגרגרים הם של שיבולת שועל.

תמונות של צילום מיקרוסקופי של העמילן

הכתמים הם מן החומר הרטוב [ההשוואה בולטת במרכז התמונה]

כמון

שבולת שועל

לאחר קבלת התשובה ההחלטית, יצאה הוראה מהרבנות הראשית לישראל, לאסור כל ניפוי מכני, של תוצרת הכמון ולהסתמך עליו לטחון ולשווק ככשר לפסח. מה שלכאורה עדיין עומד בעינו זה מה שמור"ר הג"ר שמ"ע שליט"א סיים בסוף תשובתו שם שהיחידים שלוקחים כמות קטנה לעצמם אם הם מכירים טוב ומבחינים בין כמון לשבולת שועל יכולים לסמוך על בדיקה מדוקדקת של כמות מזערית ותו לא. אולם ידוע לי על שני וועדי כשרות שהתירו בשיטה זו גם לצורה מוסדית, כלומר העמידו אברכים שבדקו ידנית כל גרגר, ועשו לאחמ"כ בדיקה מעבדתית מידגמית מכל שק, וע"ס זה התירו טחינת הכמון וכתבו כשר לפסח. [אלא שמור"ר הג"ר שמ"ע שליט"א בדבריו שמכתב שיצא מהרה"ר לישראל כתב ע"ז ושומר נפשו ירחק, וד"ל.]. אפשרות נוספת ראיתי שיש שעשו, ששיווקו רק תוצרת בגרגרים ולא כתבו כשר לפסח, ומאידך כתבו שעקב חשש לתערובת דגן יש לבדוק כל גרגר בנחת.

הערה על צורת הבדיקה:

בזמן כתיבת הדברים, שוחחתי עם כב' הרה"ג אליהו סויסה שליט"א מנהל מח' הכשרות ברבנות אשדוד שסיפר לי ששלח כמון לבדיקה במעבדה מכוונת וזה נמצא נקי. ותמהתי מאד, כיון שעד היום כמעט לא מצאנו תוצאה אחת נקיה לחלוטין. בשיחה עם המעבדה התברר לי את שעשו, הם לקחו מהמידגם שהגיעה לידם מידגם נוסף, וטחנו אותו ועשו בדיקת עמילן ומכך הסיקו שזה נקי. אולם בזאת הם טעו, שהרי כל שהוא מוחזק בנגיעות קיי"ל שלא סגי בבדיקת רוב,

אלא שיש לבדוק כאו"א. ובדיקת מידגם מהני במקום שעשו פעולה וודאית מוכחת לנקיון המוצר, ורוצים לוודא שאכן הפעולה נעשתה כראוי, בכה"ג מועיל מידגם שיוכיח לנו, ובדיקת מידגם היא בדיקה המשקפת את הכלל. וכמו שהארכתי בכל הדינים האלו בספרי תולעת שני פ"ז סעי' יז. אך כאן שכבר ברור לנו שהכמון בחזקת מעורב ודאי, וכל הניפויים הרגילים לא מועילים, מה יועיל בדיקת מידגם, ועוד שגם המידגם שנלקח שאמור היה לשקף את כל השק, גם הוא לא נבדק כולו אלא מעט ממנו, ומאי אהני וכבר כתב כע"ז, רבינו החת"ס בתשובה לענין בדיקת הבועות שבדקין של הבהמה וז"ל: "נידון בועות רבות הנמצאים בדקין דבהמה שכ' ש"ך ס"סי מ"ח דצריכים בדיקה והחמיר מאוד בשמ"ח ס"סי ל"ז וכ' פר"מ שת"ח מיוחד הורה דסגי בבדיקת ג' בועו' מהם ושוב מכשירין בלא בדיקת שאר ומכ"ת כ' שלא קיבל כן מרבו הגאון ר' יהושע ז"ל לפ"ד יעמוד בקבלתו כי דברי המקיל אין מקום בראש לסבול כיון דיש מכה לפנינו שיש לחוש שע"י רתיחת הליחה שבבועה נשרף הבשר שתחתיו ונעשה כבשר שהרופא גרדו א"כ מה יעידו ג' על השאר אולי זה המקום לא נשרף". עכ"ל. וה"ה בנידו"ד. ובאמת שלאחר זמן מועט שוב שוחחתי עם ידידנו הרב הנז', וסיפר לי שישב אצלו יהודי מוכר תבלינים וותיק עוד ממארקאש שבמרקו, והוא לקח מעט מהשק [מאותו שק שהוא שלח לבדיקה למעבדה, ובבדיקה חזותית של כמות קטנה מצא גרגר שיבולת שועל וגרגר חיטה, ולכן הורה מיד שלא לשווק כל תוצרת של כמון בהשגחת הרבנות המקומית אשדוד.

מסקנת הדברים:

מכל הבדיקות למדנו, שאין כל דרך לנקות את הכמון משיבולת שועל, לא בצורת ניפוי, מפוח או הבדלי משקל. אלא אך ורק בביררה ידנית אחד אחד. וכיון שהדברים קשים מאד עקב ריבוי הגרגרים, לכן ראוי להמנע ולעשות זאת רק בבתים פרטיים ובכמות קטנה ורק אם ברור לו שהוא מבחין כראוי.

ואחזור על מה שהוספתי שם בסוף מאמרי הקודם ששמן כמון במידה והייצור נעשה ככשר לפסח, מותר להשתמש בו לפסח, אף אם לא הוקפד על ברירה ידנית כיון שגם אם היו גרגרים של ש"ש הם כבר נתערבו והחמיצו קודם הפסח ואינו חוזר וניעור. וכידוע. ובזה יש את הטעם והריח שבעלי המפעלים זקוקים לו.

חששות של תערוכת חמץ בדגים קפואים

נושא נוסף בהקשר לחששות חמץ בפסח, הוא נושא התוספים לדגים הקפואים המשווקים לצרכן.

בדרך כלל דגים נחשבים כמוצר שאין בהם חשש מיוחד לפסח, ואינם דורשים מאמץ או פעולה מיוחדת להכשירם לפסח. ואף לשאר ימות השנה כאשר יש קשקשים על גבי הדג, אוכלים את הדג ללא חששות נוספים, ובדגים שיש בעיית חרקים על גבי הדג או תולעים במעי הדג, מקפידים על הסרתם ודיו.

אולם במהלך החודשים האחרונים התוודענו לתופעה שיש בה חששות לענין פסח ולעיתים אף לכל ימות השנה.

לרוב האנשים מוכר ענין הוספת מים בבשר, ובעיקר לענין המשמעות שיש למים בתוספת המשקל שהוא מוסיף על משקל הבשר הנקי. אולם כדאי לדעת שמים לבד אין באפשרותם להשאר בתוככי הבשר אלא אם כן מחדירים חומר נוסף לצורך אגירת המים בו, במידה והחומר הנוסף הוא אחד מהפוספאטים למיניהם, [סודיום פוספאט וכד'] אין כל חשש כשרותי כיון שהפוספאט - מלח מינרלי, ובדרך כלל רוב ככל הסוגים כשהם נקיים הם ללא חששות כשרות. אולם במידע שהגיע אלינו עלה חשש שהחומר המוסף הוא עמילן. ועמילן כידוע יתכן שמקורו כשר גם לפסח כגון המיוצר מתפר"א או מטפיוקה, או שהוא קטנית כגון המיוצר מתירס, אך יתכן והוא חמץ באם הוא מיוצר מחטה. ואף אם יתברר שהוא עשוי מחומר כשר לפסח, מכל מקום במציאות רבים ממפעלי העמילן מייצרים באותם מפעלים את כל סוגי העמילנים וחלק עובר באותם קווים של הייצור, כך שמבחינת פסח מצב כזה ממש מהוה חשש רציני אם זה לא חמץ ממש.

לצורך כך נלקחו לבדיקה דגים מתשעה מגדלים גדולים, 47 דגים מארבעה סוגים. 2 דגים ממין טונה. 5 דגים ממין סול [תוצרת סין והולנד]. 3 דגי סלמון [תוצרת נורבגיה וצ'ילה]. 37 דגים ממין נסיכת הנילוס [תוצרת אוגנדה, קניה, טנזניה, מומבסה].

התוצאות הם שמבחינת תוספת מים עם פוספאטים, כמעט בכולם התוצאה היא חיובית. ומבחינת עמילן רק בדג נסיכת הנילוס תוצרת אוגנדה מיבואן אחד בלבד התוצאה היא חיובית. בנוסף קיים חשש לנוכחות עמילן בנסיכה של יבואן נוסף אך אין המימצאים חדים וברורים כשל האחר.

כך שמבחינת כשרות לפסח ניתן לומר בוודאות שכמעט בכל התוצרת המשוקת במדינת ישראל אין בעיית כשרות לפסח מבחינת חשש לעמילנים. ואף באותם חברות שנמצא עמילן או חשש, נעצר ואינו משווק לציבור. [בת"א רבתי הקפדנו אף שכל תוצרת של נסיכת הנילוס תצא חתומה כדי להבטיח את הכשרות לפסח בוודאות, ואף נעשה פיקוח צמוד על הנסיכה שחשודה כלא כשרה לפסח, שלא תשווק לציבור הרחב ככשרה לפסח].

זבמקביל נתקבלו ידיעות, ע"י מומחה דגים גדול מאד מסקנדינביה, שהוא יודע על מעשים שבכל יום של הזרקת פרוטאין [חלבון – שמקורו יכול להיות מן החי – דבר המהווה בעיה כשרותית לכל השנה]. ואמנם בבדיקות המעבדה נתקבלו ממצאים חשודים לתוספת חלבון לסוגי דגים מסוימים, אלא שלעת עתה אין זה אלא בגדר חשד, שיתכן והוא יתבדה לחלוטין, וזאת מהטעם הפשוט שאף שיחס החלבון אינו תואם את הנאמר בספרות המקצועית לדגים, מכל מקום ס"ס עקב שינויי מיקום של הדגים, ועקב הסוגים והמינים השונים, סביר מאד שגם יחס החלבונים שונה ממקום למקום, כך שאיננו יכולים לומר בוודאות שיש תוספת חיצונית של חלבונים לדג. ועל כן הדגים עומדים בחזקת כשרות לחלוטין, עד אשר יודע אחרת. ובעזה"י לאחר הפסח נמשיך ככל האפשר לקדם את הידיעות המדוייקות ביותר בתחום, ובעזה"י נפרסם את הדברים לציבור.

בברכת פסח כשר ושמח

שניאור ז. רווח

מ"ר הגאון רבי **שלמה משה עמאר שליט"א**
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

בכשרות הבקר מסוג "שבו"

בעה"ת"ט, בששי בשבת תשעה עשר יום באדר התשס"ד.

למעלת ידידי וחביבי
הרה"ג ר' משה יוסף שליט"א
ראש בד"צ בית יוסף
בעה"ק ירושלים תובב"א.
החיים והשלום וכט"ס.

אמ"ש דיבר אתי מרן הראש"ל פאר דורנו בעל יב"א שליט"א בענין פרי ה"שבו", המצויים בבראזיל, ואמרתי למרן הרב שליט"א שכבר כתבתי בזה בעת שכתבתי על האילים האדומים שמגיעים מאוסטרליה, ששם העליתי שהאילים ההם אינם טהורים. ואילו בפרי ה"שבו" נלע"ד בפשיטות שהם טהורים, וכבר העלו כן גדולי הרבנים, ופוק חזי מאי עמא דבר.

למעשה יש בהם כל הסימנים שנאמרו בסימני טהרה, מעלים גרה ומפריסים פרסה, ואין להם לא שניים ולא ניבים בחניכיים העליונים. וכבר אמרו במסכת חולין (נ"ט ע"א) ת"ר אלו הן סימני בהמה וכו'. כל בהמה שמעלה גרה בידוע שאין לה שיניים למעלה וטהורה, וכללא הוא וכו'. ועוד שיניים מי כתיבי באורייתא, אלא ה"ק כל בהמה שאין לה שיניים למעלה בידוע שהיא מעלת גרה ומפרסת פרסה וטהורה, ולבדוק בפרסותיה כגון שהיו פרסותיה חתוכות, וכדבר חסדא דא"ר חסדא היה מהלך במדבר ומצא בהמה שפרסותיה חתוכות, בודק בפיה אם אין לה שיניים למעלה בידוע שהיא טהורה, אם לא בידוע שהיא טמאה, ובלבד שיכיר גמל, גמל ניבי אית ליה, אלא ובלבד שיכיר בן גמל. וכו' ע"כ. [דלעיל אמרו שהגמל הצעיר אעפ"י שאין פרסותיו סדוקות אין לו שיניים למעלה, וכשגודל גודלים לו שני ניבים בשני צידי הלסת].

וכבר ביארתי שם שגם לבהמות והחיות הטהורות יש להם טוחנות גם למעלה, והם דברים מפורסמים, וכן מבואר בכף החיים י"ד (סימן ע"ט סק"ב) דדוקא שינים אין לטהורות, אבל מכתשות יש להן בין בלחי העליון בין בלחי התחתון, בין מלמעלה בין מלמטה כנודע. עכ"ל. ולפי חכמי הזואולוגיה, יש לגדולות שלש תת טוחנות ושלש טוחנות למעלה בכל צד.

זמז שאין להם לטהורות הן החותכות שהן השיניים הקדמיות והניבים שהם סמוכים להם וארוכים וצורתן שונה מהחותכות, ומשום כך שאלו בגמרא שם, והרי גמל אין לו שיניים למעלה ואינו מפריס פרסה, ותירצו ניבי אית ליה, דמתחילה ס"ד דניבים אינם בכלל השיניים, ואסיק דגם הניבים הם בכלל השיניים וכל שיש לו ניבים למעלה טמא הוא.

זכ"ב הרמב"ם ז"ל בהלכות מאכלות אסורות (פ"א ה"ב) סימני בהמה וחיה נתפרשו בתורה והם שני סימנים מפרסת פרסה ומעלת גרה, עד שיהיו שניהם, וכל בהמה וחיה שהיא מעלה גרה אין לה שיניים בלחי העליון, וכל בהמה שהיא מעלת גרה היא מפרסת פרסה חוץ מן הגמל, וכל בהמה שהיא מפרסת פרסה הרי היא מעלת גרה חוץ מן החזיר. עכ"ל.

זבחלכז ג' כתב, לפיכך המוצא בהמה במדבר ואינו מכירה ומצאה חתוכת הפרסות בודק בפיה אם אין לה שיניים למעלה בידוע שהיא טהורה והוא שיכיר גמל, מצא בהמה שפיה חתוך בודק בפרסותיה אם היא שסועה טהורה, והוא שיכיר חזיר וכו'. עכ"ל.

זכ"פ הש"ע ביר"ד (סימן ע"ט ס"א) וכן הסכמת כל הפוסקים ז"ל. אלא שהאחרונים דנים אי בעינן מסורת כדי להתיר, כדמצינו גבי עוף, דאמרו בחולין (ס"ג ע"ב) אמר רבי יצחק עוף טהור נאכל במסורת. וכ"פ מרן ז"ל בש"ע יו"ד (סימן פ' סעיף ס"ב) וז"ל ואעפ"י שיש לו ג' סימנים אלו אין לאוכלו, לפי שאנו חוששין שמא הוא דורס, אא"כ יש להם מסורת שמסרו להם אבותיהם שהוא טהור. עכ"ל. והטעם פשוט משום שלא נתפרשו סימני העוף, רק מנה הכתוב את העופות הלא טהורים, וכל שאר העופות טהורים. והטמאים שמנה הכתוב הם ארבעה ועשרים, והיות ואין אנו בקיאים בשמותם, ע"כ נתנו לנו חז"ל שלשה סימנים, ובזה הורו לנו שאין די בסימנים אלו אלא בעינן מסורת דוקא, אבל סימני בהמה וחיה מפורשים הם בתורה. ומש"כ לא נזכר בגמ' ולא בפוסקים ענין המסורת אלא בעופות, ולא בבהמה וחיה.

זחנז בש"ע (סימן פ' ס"א) כתוב חיה טהורה חלבה מותר ודמה אסור וטעון כסוי הדם, וחכמים נתנו סימנים וכו', ואם חסר א' מאלו השלשה סימנים חלבה אסור. עכ"ל.

זכתב הש"ך שם (סק"א) אם הם (הקרנים) מפוצלות וכו', עיין פירוש דברים אלו בב"י, ולפי שאין לנו עתה אלא מה שקבלנו במסורת וכדלקמן סימן פ"ב גבי סימני העוף, קיצרתי. עכ"ל. נמצא דהש"ך מצריך מסורת גם בחיה.

זחפמ"ג בשפתי דעת (סימן פ' אות א') כתב ע"ד הש"ך דשם (סי' פ"ב ס"ג) דהצריכו מסורת בעוף, האו"ה (כלל נ"ו אות ח"י) כתב לפי שרבו הפירושים מהו סימן הדורס אי כפר"ת ע"ש, משא"כ בסימני חיה ובהמה לא הזכירו דאינו נאכל אלא במסורת, ובהמה ודאי אין בקיאות להכיר מפרסת פרסה ומעלת גרה, וכו', אלא דהש"ך נמי ה"ק, כיון שרבו הפירושים (בקרני החיות) אין לאכול החלב אלא במסורת, דאין אנו בקיאים במובלע חרקייהו ושאר הסימנים. ע"ש.

זגנז מבואר דהוא ז"ל מפרש בדעת הש"ך דמצריך מסורת בחיה כדי להתיר החלב שלה, אבל להתיר בשרה א"צ מסורת, כיון שהסימנין ידועים, אבל להתיר החלב צריך להיות בקיא בקרנים, והואיל וסימנים רבים נאמרו בהם, דעות רבים יש בזה בראשונים ובאחרונים בכל סימן וסימן מהם, וקשה לעמוד על אמיתת הענין, ע"כ אמר שאין להתיר החלב של חיה, אלא עפ"י מסורת בלבד. **זלפי"ז** פשוט ופשיטא דבהמה א"צ במסורת כלל ועיקר, דשם אין סימני קרנים, רק הסימנים המפורשים בתורה, וגם הסימן של השיניים שאמרו חז"ל הוא קל להכירו וא"צ בידיעה מיוחדת וע"כ א"צ במסורת כלל ועיקר, גם לדעת הש"ך.

זמכל הראשונים נראה להדיא דא"צ במסורת אלא בעוף כמו שמפורש בגמ' חולין (ס"ג ע"ב), והטעם פשוט דבתורה לא מפורשים הסימנים וכו"ל.

זכז הן דברי מרן ז"ל בש"ע (סימן פ' סוף ס"ב) וז"ל, ואעפ"י שיש לו ג' סימנים אלו, אין לאכול, לפי שאנו חוששין שמא הוא דורס, אא"כ יש להם מסורת שמסרו להם אבותיהם שהוא טהור. עכ"ל.

[**זבענין** המסורת עיין שו"ג שם]. אבל בבהמה וחיה שסימניהם מפורשים בתורה לא הצריכו מסורת, והש"ך הוא יחידי בזה.

זכאמור הפמ"ג פירש בדעתו של הש"ך דלא הצריך מסורת, אלא כדי להתיר חלבו בלבד, ומסתבר טעמיה, כי באמת יש מבוכה גדולה בביאור הסימנים שאמרו חז"ל (חולין נ"ט ע"ב), בקרני החיה.

זאזלם הרב חכמת אדם ז"ל (שער או"ה כלל ל"ו ס"א) כתב דאין אנו אוכלים אלא מה שקבלנו במסורת מרבתינו, כמ"ש בסעיף ו' בעופות, ושם בס"ו כתב, אבל אנו במדינתנו קי"ל כאותם פוסקים דכל הסימנים שבעולם לא מהני להתיר אלא מה שנמסר לנו מאבותינו.

זחנזה מרן החזו"א ע"ה במכתבו שנדפס בחי"ד (סימן י"א אות ד') כתב, אחרי שידוע כמה החמירו רבותינו הראשונים והאחרונים ז"ל שלא לפרוץ גדר שגדרו הראשונים ז"ל, אין לנו לנטות מדברי הגאון חכמת אדם שקבע בספרו שמנהגו שלא לאכול בהמות וחיות אלא במסורת, וכפי פשטן של דברי הש"ך (סימן פ' סק"א) ודלא כהפמ"ג. וכו'. עכ"ל.

זבאמת בפשיטות אדרבה נראה כהפמ"ג דראשית לא הזכיר הש"ך בדבריו בהמה, והסימן הוא מיירי רק בחיות וסימנים שהם סימני הקרניים, וגם שזה נגד כל הפוסקים ראשונים ואחרונים שכולם לא הזכירו מסורת אלא בעופות שנזכר בש"ס, וגם שיש טעמים מיוחדים לעופות. וכדי להבין דברי הש"ך ולא יהיו תמוהים, פירשם הפמ"ג דמיירי בהתרת החלב של החיה, דבזה בעי' מסורת, כי קשה לעמוד על סימני הקרניים שרבו בהם הדעות והפירושים.

זחנזה החזו"א המשיך וכתב באותו מכתב בסוגרים, שבאמת דברי הפמ"ג אינם מתקבלים בלשון הש"ך, שאם כונתו ז"ל שיש לנו לקבל מינים חדשים בלי מסורת, אלא שאנו צריכים לנהוג בהם חומרי חיה וחומרי בהמה, א"כ זה חידוש שחידשו הש"ך, והיה לו לכותבו בלשון הוראה שנראה לו, אבל לשונו זה משמש לדבר ידוע מאי דעמא דבר, וזה ודאי לא שכיח כלל שקיבלנו מין חדש ונהגנו בו חומרי חיה וחומרי בהמה. אלא ודאי כונתו ז"ל שאין לנו אלא בהמות כבשים ועזים, וכמ"ש הר"מ, והיה ידוע לש"ך ז"ל דעת חכמים שלא היו מזדקקים להכניס לשמוש מין חדש ומה שהזכיר (בסי' פ"ב) בעופות היינו שאנו נוהגים בבהמות מנהג העופות. ולא שבא ללמוד משם, והכל משום מיגדר מילתא דנתמעטו הלבבות, ונוח לנו להחזיק במסורת, [וגם אם נקבל חדשים נסתבך בחלבן וכסוי דמן ותואר אבריהם לענין טרפות כגון עינוניתא דורדא וכי"ב, ואין עלינו לחפש הטעמים]. עכ"ל בסוגרים.

זכתלמיד הדין כשהוא יושב על הקרקע וכדי להתלמד, אני שואל, וכי לפי פירושו של מרן החזו"א בש"ך, אין זה חידוש גדול, שבגמ' וכה"פ הזכירו מסורת רק בעופות, והוא מחדש להנהיגה גם בבהמות וחיות, שלא די בסימנים דאורייתא וגם לא די במה שהוסיפו חז"ל כמו שיניים וכו', ומצריך מסורת, וא"כ למה לא כתבה בלשון הוראה לומר ונראה לי, והגם שמרן ז"ל שיכל ידיו בחכמה וכתב שבא ללמד על דבר ידוע מאי דעמא דבר וכו', מ"מ היה לו לפחות לומר ובימינו או מאז איזה דורות נהגו לסלסל בזה ולא לסמוך על הסימנים כי נתמעטו הלבבות, ועשאו כמו בעופות להצריך מסורת דוקא. ומשלא כתב כן לכאורה יש מקום לדברי הפמ"ג שהיה זקן ורגיל בלשונות הש"ך ונאמן ביתו

המושל בכל מכמני לשונו ונבכי מובאיו ומוצאיו הרבים, ודבריו דברי טעם כהנ"ל.

עוד הוסיף מרן החזו"א ע"ה וכתב, ואין כונת החכמ"א שלא לקבל חיות אבל בהמות מותר, דהרי הש"ך כתב דלפיכך קיצר, ואם יש חילוק בין חיות לבהמות אכתי אנו צריכים לסימני חיה, אלא ודאי כונתו, שבכל אופן אין אנו מקבלים מין חדש. וגם לדברי הפמ"ג, לדידן אסור משום מנהג שקבע בחכמ"א וספרו התפשט בדורו בכל ארץ ליטא. אבל העיקר שדברי הש"ך הן כפי' החכמ"א, ואין לפרוץ גדר במנהגן של ישראל, ואין לנו שום הכרח לזה, ודי לנו בבקר וצאן שבמסורת עכלה"ט.

זחנזח מלשון הש"ך אדרבה נראה להדיא דקיצר בדין הקרנים של החיות, וז"ל שם (סי' פ' סק"א) אם הם מפוצלות כרוכות והדורות וחרוקות, עיין פי' של דברים אלו בב"י, ולפי שאין לנו עתה אלא מה שקבלנו מאבותינו במסורת וכדלקמן (סימן פ"ב) גבי סימני העוף קיצרתי. עכ"ל. ואדרבה משמע דקאי רק על חיות שהרי מדבר על סימני קרני החיות, שבהם נאמרו פי' שונים ומגוונים, שע"ז רמז כמו שפי' הב"י, ואמר שמקצר בזה כי צריך מסורת, ומי הכניס כאן בהמות, ויותר מסתבר לכאורה כהפמ"ג דקאי על היתר חלב החיה, שזה תלוי בסימני הקרנים.

זאזלי שעיקר כונתו שכיון וספר חכמ"א התפשט בליטא, הרי זה מנהג דליטא ואין לשנות. וצ"ע.

זע"ש בחזו"א שהביאו עוד מכתב ממנו (באות ה') וז"ל, יסוד הדבר לקבוע כונת הש"ך (יר"ד סימן פ' סק"א) שכתב שאינו נכנס להאריך בפי' סימני הקרנים שאמרו חכמים להכריע בין חיה לבהמה, לפי שאין לנו עתה אלא מה שקבלנו במסורת, וכדלקמן (סימן פ"ב) גבי סימני עוף.

רחיטת הדברים שמנהגנו שלא לאכול מין חדש ע"י סימנים כמו שכתב הרמ"א בעוף, [וצ"ל דהיה פשוט להם מנהג זה, והדור של הש"ך דור של חכמים גדולים, הב"ד של החלקת מחוקק, והגאון רבי יהושע השל, ורבני הגלילות, וכל ישראל היו נשמעין להם על פיהם יצאו ועל פיהם יבואו, והיה שימת לב לכל מנהג].

זבחכ"א (שם דין ט') כ' דאפשר לקבל עוף שאין אנו מכירין אותו, אבל אין לקבל אלא אדם גדול וזה אין נמצא האידנא כלל, ולא פירש אם יעידו שנים מהו. עו"כ דצריך שידעו שנוהגים עפ"י חכמים, וזה קשה לברר, האידנא דהעולם

קשור, כמעט שלא נחשב שלא ידעו מין זה, אלא פירשו בכונה (קובץ איגרות ח"ב, אגרת פ"ג). עכ"ל.

זחחידוש בזה שכאן כתב להדיא שהש"ך לא נכנס להאריך בפי' סימני הקרנים שאמרו חכמים להכריע בין חיה לבהמה, וכו'. והוא כמ"ש לעיל, וא"כ מנלן שהש"ך מצריך מסורת גם בבהמה.

זחנזח מלבד דעת הפמ"ג שהובא בחזו"א. מצאתי עוד בספר יבין דעת להגאון רבי ישראל יהושע ז"ל מקוטנא, על ש"ע יו"ד (סימן פ' סק"א) שכתב בסוף דבריו שם וז"ל, ודע דהא דסימני מפריס פרסה היא בין לבהמה בין לחיה, כל שמפריס פרסה ומעלה גרה הוא סימן טהרה, ולא הוצרכנו לדין דקרנים חרוקות כרוכות והדורות אלא להתיר חלבה. ודלא כמ"ש בעל בית יעקב (הובא בפ"ת שם) דדוקא לסימני בהמה טהורה סמכינן אסימנים דמפריס פרסה ולא לחיה, וזה ליתא, דבהדיא אמרינן דחיה בכלל בהמה לסימנים. וכ"נ להדיא מדברי התוספות והרא"ש דסימנים אלו מהני גם לחיה, ולא הוצרכנו לסימנים דקרנים אלא להתיר חלבה, וכ"נ מבואר מדברי הרשב"א בחידושו, שכתב דמצא מין ממני בע"ח שמפריס פרסה ומעלה גרה, בודק בסימני הקרניים כדי להתיר חלבה, משמע דוקא להתיר חלבה אבל בשרה בלי זה מותר. עכ"ל.

ראינו בדבריו ז"ל דמפשט פשיטא ליה להתיר כל בשר ע"י שמפריס פרסה ומעלה גרה וא"צ לשום סימן אחר, ולא הזכיר שום מסורת.

זע"ש עוד בדבריו ז"ל שכן מפרש את דברי הש"ך הנ"ל, וז"ל, ומ"ש הש"ך (סי' פ' סק"א) דבזה"ז בעינן מסורת היינו להתיר חלבה, אבל לא בשרה. ואין זה צריך לפנינו. עכ"ל.

זא קמן דגם בדעת הש"ך פשיטא ליה דבשר החיה אין צריכים מסורת. ורק להתיר חלבה הוא דמצריך הש"ך מסורת. והן הן דברי הפמ"ג הנ"ל.

זכנ הוא בספר כף החיים (סימן פ' אות ה') שהביא הרבה אחרונים ההולכים בשיטת הש"ך, והם לה"פ (אות א') בית לחם יהודה (אות א') וכ"כ לה"פ (סעיף ב') דכל זה הוא לדינא דגמרא, אבל אנו אין לנו עתה אלא מה שקיבלנו במסורת, וכדלקמן (סימן פ"ב) בהגה גבי סימני העוף. ע"ש. וכ"כ המש"ז (אות ב') ובשפ"ד (אות א') וחכמת אדם (כלל ל"ו אות א'), ערוך השלחן (סוף אות י'). וזבחי צדק (אות ב') כתב דבעיר בגדד יע"א יש להם מסורת וקבלה בג' מיני חיות איל צבי ויחמור, והא דצריך קבלה ומסורת ה"ד לענין חלב, אבל לענין בשר א"צ בקיאות, דהא ניכר במעלה גרה ומפריס פרסה, וכ"כ בית יצחק (בעמ"ז אות ג'),

וכן משמע מדברי הש"ע שכתב ואם חסר א' מאלו הג' סימנים חלבה אסור, משמע אבל בשרה מותר. עכ"ל.

וגם מהפ"ת (סי' פ' סק"א) מבואר כהנ"ל, שהוא ז"ל דחה דברי הבית יעקב שמצריך גם סימני הקרנים לטהרה, דס"ל דבחיה לא מהני רק מפרסת פרסה ומעלת גרה, אלא בעינן גם סימני הקרנים כדי להתיר בשרה, והפ"ת כתב עליו שאין דינו דין אמת, דאדרבה מדסיים מרן ז"ל בש"ע, ואם חסר אחד מאלו השלשה סימנים חלבה אסור, מבואר דעכ"פ טהורה היא ובשרה מותר, וגם בסימן ע"ט ס"א, כתב, סימני בהמה וחיה נתפרשו בתורה וכו' משמע דמעלת גרה ומפרסת פרסה מהני גם בחיה לסימן טהרה, והוא פשוט. וע"ש.

נמצא דגם הפ"ת מוכיח במישור מהש"ע דלהתיר בשר החיה א"צ בסימני הקרנים, ופשיטא הס"ל דגם מסורת לא צריכים לזה. ועכ"פ גם להבי"ע אפשר דא"צ מסורת, רק דמצריך גם סימני הקרנים, ותו לא מידי.

זחן היום (כ"א אדר תשס"ד) ביקרתי בבית הגאון המובהק מגדולי פוסקי הדור בעל שבט הלוי שליט"א, ודיברנו בענין בהמות אלו, ואמרתי לו חלק מדברי הנז', בדרך קצרה, ואמר לי שהוא ג"כ מתיר בהמות אלו, וכבר כתב תשובה ע"ז והיא לו' נדפסה בשו"ת שבט הלוי ח"י.

זחיה עמי ספר יבין דעת להגרי"י מקוטנא ז"ל הנ"ל, והראיתי לפניו את הדברים הנ"ל, ושמח עליהם כמוצא שלל רב, וביקשני להניח לו הספר לעיין בו, וכן הראיתי לו את דברי הרב כה"ח הנ"ל. ונתתי שמחה בלבי שגם הגאון הגדול הנז' נר"ו מתיר בזה.

זבאמת כן הוא פשטות הגמ' (חולין נ"ט ע"א), כדרב חסדא דאמר היה מהלך במדבר ומצא בהמה שפרסותיה חתוכות בודק בפיה אם אין לה שינים למעלה בידוע שהיא טהורה. ושם מיירי שאינו מכירה כלל ובודאי דאין לו שום מסורת, ומתירה רק ע"פ העובדא שאין לה שינים למעלה, וק"ו בפרות "שבו" שפרסותיהם שסועות והם מעלות גרה, ואין לה שינים למעלה. ודאי שהן כשרות וא"צ מסורת.

זכבר דן בזה הגאון קול מבשר (הרב משולם ראטה ז"ל) ח"א (סימן ט') שהשיב לועד הרבנים החרדים בפאריז, על הבהמות דמאדאגאסקר שהם קצת משונים מהבהמות שלנו, ובדקו אותם ואין להם שינים ולא ניבים בלחי העליון וגם היא מפרסת פרסה, אך נסתפקנו אולי היא חיה, ודמה צריך כסוי, וקשה לעמוד על הביור ע"י בדיקת הקרנים בסימנים כרוכות חדוקות והדורות או

מפוצלות, כיון שרבו הדעות והפירושים בזה, ועוד חששו (הרבנים השואלים) לדעת הבית יעקב המובא בפתחי תשובה, שלדעתו סימן הקרנים הם גם סימן טהרה לחיה, ובלא סימן הקרנים אסורה באכילה.

זחרב ז"ל השיב, דלית מאן דחייש לדעת הבי"ע הנז', דמוכח מכל הפוסקים ומלשון הש"ע (סימן פ' ס"א) שכתב דאם חסר אחד מאלו השלשה סימנים חלבה אסור, וכתב ע"ז הכרתי ופלתי (סי' פ' סק"ב) חלבה הוא דאסור, אבל בשרה מותר, כיון דמפרסת פרסה ומעלת גרה. ועוד דהריב"ם בתוס' חולין נ"ט ע"ב ד"ה ואלו הן, דלרבנן דרבי דוסא, צריך סימני קרנים לאפוקי מספק בהמה, וסימני הטלפיים שפרסותיו סדוקות לאפוקי מחיה טמאה, אבל לר' דוסא כל שיש לה קרנים א"צ לחזור אחר הטלפים, דבודאי חיה טהורה היא וחלבה מותר. דקימ"ל חיה טמאה אין לה קרנים, א"כ תיפוק ליה דגם להתיר בשרה באכילה צריך לחזור אחר הקרניים אעפ"י שיש לה טלפיים, אלא ברור דהקרניים באו רק להתיר חלבה, דהבשר הותר עפ"י סימני טהרה ודלא כהבית יעקב.

עו"כ שם שהגאון מהרי"א הרצוג ז"ל הרה"ר לישראל, הביא דברי הגאון ר' יהושע מקוטנא בספרו יבין דעת, שגם הוא דחה דברי הבי"ע, והעלה דקרניים אינם סימני טהרה לבשר, וכן הוסיף הקול מבשר, דאם אכן הסימנים של הקרניים נכונים אז היא חיה, ואם לאו הרי היא בהמה וטהורה היא עפ"י סימני פרסותיה ומעלת גרה, וא"צ לסימן של הקרניים.

עו"כ דאע"ג שבכל ספק אמרינן חלבה אסור וצריך כסוי, מ"מ בשינוי מעט אין להוציאה מכלל בהמה. עו"כ שהרבנים מפאריז כתבו שמנהל גן החיות אמר שבספרי הזואולוגיה נמנית בין הבהמות. וכן היא דעתו של הגאון הרב הרצוג הרה"ר לישראל שזה מין בקר וא"צ כסוי, ומומחים מובהקים אישרו דעתו, שהיא בהמה ביתית בלי שום ספק וגם הוא ז"ל הסכים לזה. עכ"ד.

זבזמנו כשהייתי חוקר על האיל האוסטרלי הנקרא האיל האדום, הפגישוני עם פרופסור יורם יו"ט ראש המחלקה הזואולוגית בתל אביב (שנחשב מגדולי המומחים בענינים אלו), ובתוך הדברים שאלתיו אם האיל הוא פרה רבה עם האילים של א"י ושאר מקומות והשיב בשלילה. ומזה נקבע שהם שני סוגים, וע"ש בתשובה היא מ"ש בזה. ושוב שאלתיו על הסבו הזה, ואמר שהם פרים ורבים עם שאר הפרות ויולדים כדרך כל הפרות, ועתה גם מפורסם הדבר שבא"י מתערבים אותם פרות ושורים מהמין ההוא עם אלה שבא"י ומולידים וגם בניהם יולדים.

זלפי עניות דעתי זו הוכחה פשוטה וברורה מן המציאות שהן פרות רגילות, בלא שום ספק שבעולם.

זלענ"ד גם למי שמחמיר להצריך מסורת יודה בנ"ד בא"צ מסורת כלל, דלא אמרו אלא בדברים חדשים מקרוב באו, ולא ידעום מקודם, בזה הוא דאמרו דאעפ"י שיש להם סימנים לא די בכך וצריך מסורת.

למשל בתרנגול הודו, דהיה ע"ז רעש גדול בהרבה מקומות שלא הכירום, ומלבד שבעוף צריך מסורת מדינא דגמרא וכנ"ל, הנה זה מין חדש שאינו לא מן התרנגולים ולא מן היונים ולא משאר העופות שרגילים לאוכלם, ובזה צריך מסורת.

אבל בזה שהתברר באר היטב שהוא מהפרות הרגילות בלא שום חילוק ואינו מין חדש, בזה גם המחמירים יודו שא"צ במסורת כלל, שהרי העובדא המפורסמת היום שהם פרים ורבים עם העגלים והפרות הרגילים, מוכיחה כמאה עדים שהם פרות רגילות. וכמו שיש כמה סוגים, פרה הולנדית ואוסטראלית, וערבית ועוד, ה"נ יש פרה הודית הנקראת סבו, ואין שום הבדל וא"צ בזה לשום מסורת כלל ועיקר.

ועוד גם אם יש צורך במסורת, הרי יש להם מסורת, שבמקומות שהם היו שם אכלו אותם עם ישראל אשר שם, וכמו בהודו ואגפיה, וכן בבראזיל שכמעט שאין שם בהמות אחרות רק מהמין הזה, וגם בארגנטינה ואורגואי יש הרבה מהסוג הזה ואוכלים אותם בלי פקפוק, וגם לא"י שחטו מהם והעידו ראשי צוותות השוחטים הותיקים שכבר לפני קרוב לארבעים שנה שחטו מהם בחבש ויבאו הבשר ארצה.

ועוד העיד לפני אחד מחשובי הרבנים המומחים בשחיטה ובדיקה כב' הרה"ג ר' יהודה טביב שליט"א, ואמר לי ששאל לזקני רבני תימן העי"א ואמרו לו שגם בתימן היו להם פרות כאלו עם גיבנת וקוראים לה תורבני"א, והיו אוכלים אותם בשופי.

וידוע דכשיש מקומות שאכלו מהני המסורת שלהם גם למקומות אחרים וק"ו בזה שבמקומות שהיו מסוג הזה היו אוכלים אותם, ובמקומות אחרים לא היו.

ובפרט שבזה לרוב הפוסקים ככולם, א"צ במסורת כלל, ובודאי דדי לנו במסורת של המקומות ההם, שבהם היו מצויים אותם סוגים, להתירם גם בשאר מקומות לכר"ע.

זכבר כתבתי שמבואר בגמרא ובכל הפוסקים, דכל שאין לה שינים למעלה בידוע שטהורה היא בלא פקפוק.

זכ"ב הפרי חדש (סימן ע"ט סק"ג) וז"ל לפי שאין לך בטהורים שיהיה לה שינים מלמעלה, ואין לך בטמאים שאין לה שינים מלמעלה, וכל שיש לה שינים למעלה בידוע שהיא טמאה. עכ"ל. ועיין עוד בפרי תואר לבעל אוה"ח הקדוש (סימן ע"ט אות ב') ע"ד הש"ע שם, שכתב וכל בהמה וחיה שאין לה שינים בלחי העליון ולא ניבים, שהם תלתלי בשר כעין ניבים בולטים בחניכים, וי"א שניבין הם שני שינים למעלה א' מכאן ואחד מכאן בקצוות הלסתות בידוע שהיא טהורה, והוא שיכיר בן גמל שאין לו ניבין עד שיגדיל וכו' עכ"ל. [ואלה גם כשגודלים אין להם לא שינים ולא ניבין]. וכתב הפר"ת, ע"כ משמע דבעינן לסימן טהרה שלא יהיו לה לא שינים ולא ניבים, והכי משמע להדיא מהש"ס. יע"ש. וכן עולה גם מדברי השו"ג ושאר האחרונים.

זמאחר ופירוש לנו הפר"ח שאין לך בטמאים שאין לה שינים מלמעלה, וזאת אין לה שינים למעלה כלל, ודאי דאינה מן הטמאים.

זכ"ן הוא לשון רבינו המאירי ז"ל, ג"כ בחולין שם, וז"ל, שכל בהמה טהורה אין לה שינים בלחי העליון, וכל בהמה טמאה יש לה שינים למעלה, חוץ מן הגמל הבחור. עכ"ל. (וע"ע שם בהמשך דבריו).

זרי מפורש בראשונים ובאחרונים דכל שאין לה שינים למעלה, היא טהורה, ואיך נחוש לה אנן לאוסרה ובפרט שגם פרסותיה ססועות כדן וגם מעלה גרה. ועוד דהש"ך יחידי בזה שמצריך מסורת בחיות, ונאמן ביתו שמפרש בו כל דיבור ודיבור הרב פמ"ג מפרש לדבריו דאינו מצריך מסורת להתיר בשר החיה, אלא כדי להתיר החלב שלה בלבד, וכן פירשו ג"כ הגאון רבי יהושע ישראל מקוטנא ז"ל וכן פירש בדבריו גם הגאון בעל זבחי צדק.

זכבר אוכלים מהם כיום רבבות אלפי ישראל החרדים ע"ד ה', ואיך נלעז עליהם ח"ו.

זעוד שביררתי שגם יש מסורת שאכלום במקומות שבהם היה מצוי הסוג הזה, וגם בתימן היו אוכלים אותם.

זכאמור כן פסקו הגאון מוהר"א הרצוג ז"ל הרה"ר לישראל, וכן פסק הגר"מ ראטה ז"ל בקול מבשר. וכן פסק הגאון המובהק רבינו שמואל וואזנר שליט"א בספרו וכן אמר לי פה אל פה. וגם בשיחה עם מרן מופה"ד רבינו עובדיה יוסף שליט"א פשיטא ליה להתירם.

הרה"ג שניאור ז. רווח שליט"א
 רב איזורי במועצה איזורית גזר
 ויר"ר המכון למצוות התלויות בארץ

עלי תזה הנגועים בחרקים

אי שרי ליתנם כמות שהם בתוך "שקיות תזה" הנפוצות

לכבוד

הרה"ג רבי משה יוסף שליט"א
 ראש בד"ץ בית יוסף
 שלום רב!

ר"ח כסלו תשס"ד

בשליחות כבודו, שוחח עימי הרב שמואל לוי מהרבנות חולון לענין חרקים בעלי תזה. ובכן מבחינת המציאות, בעלים אלו לאחר תהליך העיבוד, הם נקיים, אולם כיון שהם עוברים איחסון נתפסים בהם מזיקי מחסן, וזה תלוי בכמות נקיות ואיורור המחסנים. אולם כיון שכאן מדובר בעלים בתוך שקיות, הרי שאין כאן כל חשש הלכתי שהרי אין כוונתך לטעם החרקים, ומאידיך הרי טעם החרקים אינו אוסר, ולכן הרי ק"ל להלכה שמותר לכתחילה ליתן את התבלינים וכיו"ב הגם שהם נגועים בחרקים בתוך מטפחת עבה [שא"א לחרקים לעבור דרכה וזה המצב בשקיות תזה שהמסננת דקה מאד], ולשימה בתוך תבשיל ויהנה מטעם התבלינים. ואציין כאן בקיצור נמרץ את המקורות לדין.

זקודם שאכתוב את המו"מ ההלכתי להיתר השימוש בעלים אלו, עשיתי רצון כבודו, ובדקנו את העלים במעבדה שע"י המכון ולהלן התוצאות:

סוג מוצר	תאריך בדיקה	גודל המדגם:	הכמות שנבדק:	נוכחות חרקים:
עלי דפנה	7/12/03	שקית	100%	כנימות מגן אדומות + שחורות
פקעות ורדים	7/12/03	שקית	100%	חיפושיות בכמות מרובה מאד + רימות - חיות

4 חיפושיות במרכז הפרח - מתות רימה חיה	100%	שקית	7/12/03	ציפורני חתול
נקי	100%	שקית	7/12/03	קמומיל
נקי	100%	שקית	7/12/03	היבסקוס
נקי	100%	שקית	7/12/03	ליקוריץ
נקי	100%	שקית	7/12/03	סלק
נקי	100%	שקית	7/12/03	עלי תות
5 חיפושיות מתות	100%	שקית	7/12/03	עשב לימון
נקי	100%	שקית	7/12/03	תה ירוק
נקי	100%	שקית	7/12/03	פסיפלורה
7 חיפושיות מתות, 1 חיה, + רימה בתוככי הג'ינג'ר	100%	שקית	7/12/03	ג'ינג'ר
2 כנימות מגן	100%	שקית	7/12/03	קינמון
נקי	100%	שקית	7/12/03	טיליה
חיפושית + רימה חיה	100%	שקית	7/12/03	שומר
נקי	100%	שקית	7/12/03	קימל
10 חיפושיות מתות+רימה חיה	100%	שקית	7/12/03	לואיזה
נקי	100%	שקית	7/12/03	נענע
נקי	100%	שקית	7/12/03	תה שחור

אנא אכן כמצופה, כל החרקים שנמצאו הינם מזיקי מחסן החודרים לתוצרת עקב תנאי איחסון לקויים, ואני ממליץ לפנות אל ... הבקי בתחום זה, על מנת שימליץ על שיטות ההדברה והניטור הנכונים הנדרשים למפעל זה.

אולם כאמור, מבחינה הלכתית הגם שיש חרקים במוצרים הנז', מ"מ מותר לשימם בתוך "שקיות תה", [מלבד זה שהם עוברים טחינה דקה לפני הכנסתם לשקיות, וכיון שדרכם בכך אין בזה איסור מבטל לכתחילה – ראה לעיל פ"ו], וזאת כאמור משום שאינני חפץ בטעם החרקים, ואדרבה הם

נטל"פ, וכיון שא"א להם לעבור דרך השקיות לכן זה מותר גמור וכפי שאבאר.

הנה בשו"ע מבואר לענין שרץ שנפל לשכר וחומץ (סי' קד סעי' א), וכן שם בסעי' ב, אם נפל ליינן ושמן או שאר משקין הרי הוא פוגם ואי"צ ששים. ועכ"פ להדיא שם שאפשר לסננו ומותר. אלא ששם איירי בדיעבד שנפל. אולם מצינו להדיא שמרן השו"ע פוסק בסי' פד סעי' יג, שדבש שיש בו נמלים מותר לחממו עד שיהיה ניתך ולסננו. הרי שזה מותר לכתחילה. ובב"י הביא בשם האו"ח שאין כאן מבטל איסור לכתחילה, כיון שאין כוונתו אלא לתקן את הדבש, ולא לבטל את האיסור. אלא שבפתחי תשובה ס"ק י כתב בשם הנוב"י שזה מותר רק היכא שכבר מעורב הנמלים, אולם לכתחילה אף שמסנן אח"כ, אסור. ומציין שם הפת"ש למה שכתב בנחלת צבי, שדעת הרבה פוסקים אינה כן. ושם בנחלת צבי מציין דברי הר"ן בפר' אין מעמידין, ולט"ז סי' קלז סק"ד ולתשו' צ"צ סי' נא, ועוד, שהתירו לכתחילה לערב פירות מתולעים אם אח"כ מסננם. וכתב שכל זה דלא כהנוב"י. אולם הערוך השולחן (בסי' פד סעי' פד) מבאר שלא ירדו לסוף דעת הנוב"י, וגם לדעתו מותר לתת פירות מתולעים לתוך י"ש כיון שאין עיקר הנתינה לשם תולעת, ולכן מותר. ולא אסר הנוב"י אלא לתת את גוף האיסור לתוך המשקה שזה אסור לכתחילה. ומצינו להט"ז (סי' פד ס"ק ט) שדן אם מותר לעשות י"ש מחיטים מתולעים. וכתב שמותר לכתחילה, ואין כאן משום מבטל איסור לכתחילה, דהא לא נתכוין אלא להוציא זיעה מן הקמח. אלא שאסר מטעם אחר, שמא יבוא לאוכלו כשהוא בעין. ובפת"ש ס"ק ג הביא את דעת הפר"ח שחולק על הט"ז, ומתיר לעשות כן לכתחילה ולא חושש לחשש האחרון של הט"ז [ושם כתב שאין לגזור גזירות מדעתינו]. וכ"ה בתשובות צ"צ ובתשו' פמ"א ועוד. ועו"ע בס' הליכות עולם למרן הראש"ל שליט"א (ח"ו עמ' רנח), מש"כ לענין סינון החומץ, ושאינ בכך משום מבטל איסור לכתחילה. יעו"ש.

זפת"ש הביא בסו"ד את תשובת שב יעקב סי' כ"ט, שהתיר לתת גודגדניות מתולעים בתוך כיס קטן תפור מכל צדדיו וליתנו בתוך היין. ועו"ע בזבחי צדק ח"א סי' פד אות סג שכתב בסו"ד, שבמדינתם שמים בתוך השיכר סוגי תבלינים שונים וקושרים היטב בתוך סמרטוט, ומניחים אותנו בתוך הכלי שאליו זורם השיכר, ודבר זה מותר אף לכתחילה, אף אם יש שם תבלינים מתולעים, יען שהתבלין קשורים בתוך סמרטוט ואינם באים לתוך השיכר, ואין נסחט אלא טעמם ומותר לכתחילה. אלא שצ"ע

שהזב"צ שם באות סט הביא את דעת השפ"ד בסתמא, שכמהין שהם מתולעים, אסור ליתנם בבגד פשתן וליתן בתבשיל, שהגם שאין כוונתו רק על הרוטב, ושונה הדבר מתולעים או נמלים בדבש, אלא שסיים שאין לגעור במי שעושה כך, רק שיהיה בגד עב, בענין שלא יצא התולעים. ולכאורה מזה שהביא דבריו בסתמא, משמע שהכי ס"ל, וזה סותר דבריו דלעיל. ובאמת שהרב המגיה העיר זאת בסוגריים, בסוף אות סג, וכתב שאפשר שבכמהין היינו טעמא כיון שזה ודאי נגוע, אך התבלינים אין ודאי שנגועים. אלא שעדיין יש לעיין שהרי באות מ, וציין לזה גם בתחילת אות סג, התיר לעשות גם מקמח שוודאי מתולע י"ש, וכן מצימוקים וודאי מתולעים. וא"כ מאי שנא הכא. ואולי אפשר לחלק שלענין י"ש זה עובר מהכלי הראשון לכלי שני שהוא נקי, ולא התיר בכלי שני אלא ספק נגוע. אולם בכמהין הוא מניחם בתוך כלי התבשיל (כעין כלי שני בשיכר) ולכן אסר בוודאי נגוע. אך עדיין צריך לזה מקור וטעם. ובתו"ד הביא באות סג מדברי השו"ג שיש להתיר היכא שהרשות המתולע נמצא בכלי הראשון אך אסור לשים בכלי השני כשות מתולע, דאיכא למיחש שהתולעת שתשאר בשיכר. משמע א"כ שכל החשש בגוף התולעת ממש שתשאר, אולם בתוך בד אין חשש כזה. (ואגב אעיר שמדברי השו"ג יש לאסור את המשקה הנקרא "תאקילה מאסלה", שהגם שהצמח שממנו מופק כל סוגי התאקילה, וכן יתר החומרים - מותרים בשתיה, אולם בסוג האמור מונחת תולעת שלימה כמות שהוא בתוך הבקבוק, ויש לחשוש לגופו של איסור). וצל"ע עדיין היישוב בין דברי הזב"צ.

עכ"פ נראה להלכה ולמעשה מדעת רה"פ שמותר לכתחילה לעשות משקין וכיו"ב מפירות נגועים, כל שמסננם דרך בגד עב שאין התולעים עוברים דרכם. וכמו"כ מותר לשים בתוך בד סגור היטב עלים שונים שהם בחזקת נגועים - כגון פטרוזיליה או כוסברה - בתבשיל, או נענע בתה, כיון שאינו צריך אלא לטעם העלים. וכמו"כ מותר לבשל תה בתוך קומקום עם עלי נענע, ולאחמ"כ למוזגם לתוך כוס דרך מסננת דקה (כגון שמונח בתוך המסננת בגד עב או צמר גפן), ומותר לעשות כן לכתחילה. ובפרט בעלים בסוג הנ"ל שהם בחזקת נגועים, אולם לא וודאי נגועים וכידוע. וכן התיר להדיא הרב ערוך השולחן בסי' פד סעי' סג, לשים בתוך מטפחת פטריות שהם נגועים הרבה, וליתנה בתוך תבשיל. [ועו"ע בשו"ת משיב דבר ח"ב סי' כו, שהתיר לעשות שמן מזרע קנבוס הגם שיש בו הרבה תולעים, ועי' בסו"ד מה שהתיר לענין אכילת הפסולת].

זכן נהגו הלכה למעשה בכל קהילות יוצאי צפון אפריקה להעביר את התה עם הנענע דרך מסננת עם צמר גפן ולשתותו, וכן התיר בזה הלכה למעשה ידידי הרב משה ויא בספרו בכמה מקומות לענין עלי תה בתוך שקיות, וכן הדין פשוט ופוק חזי מאי עמא דבר.

נ.ב. אני רוצה להעיר את תשומת לב כבודו לכך בגרגרי השומר שנבדקו, נמצאו גרגרי דגן, דבר המהוה בעיה של איסור חמץ בפסח, ויש להתכונן לכך כראוי מבחינת כמה ענינים, כפי שודאי כבודו יודע לבצעם.

בברכה

שניאור ז. רווח

חילול מעשר שני על פרוטה בבי' מטבעות

נסתפקתי האם אפשר לחלל מעשר שני על פרוטה בבי' מטבעות שבכל אחת מהם יש כמה פרוטות שנתפסו בקדושת מעש"ש, אלא שבאחד המטבעות נשאר פנוי רק פחות מפרוטה, ורוצה לחלל את המעש"ש על פרוטה באופן זה, שיתפיס את שארית המטבע הראשון [פחות מפרוטה] והשאר על המטבע השני [גם כן פחות מפרוטה]. ולדידין בבית המעשר הוא מעשים שבכל יום, ומחמירים בזה. ונראה שאכן מדינא לא מהני, כמו שיתבאר.

אע"פ שמבואר ברמב"ם ובמהר"י קורקוס ובכס"מ בהל' מעשר שני פ"ד ה"ט, שאין פודים בכמה מטבעות שכל אחת מהם היא פחות מפרוטה, מפני שהוא כפודה באסימון. מ"מ זהו דווקא כשהמטבע עצמו הוא פחות מפרוטה לכן הוא כאסימון, אבל אין ללמוד מזה לנדו"ד, שמדובר במטבעות שיש בכל אחד מהם יתר מפרוטה, אלא רוצה להתפיס בהם פחות מפרוטה.

וזחנח הדבר מפורש בב"מ נ"ב ע"ב: "אמר חזקיא מעשר שני שאין בו שוה פרוטה אומר הוא חומשו מחולל על מעות הראשונות לפי שאי אפשר לאדם לצמצם מעותיו". ושם בגמ' בדף נ"ג ע"ב, ילפי' מקרא "אם גאול יגאל איש ממעשרו", ולא כל מעשרו, פרט למעשר שני שאין בו שוה פרוטה שאי אפשר לחללו על סתם מעות, רק על מעות הראשונות. הרי שאפשר להתפיס פחות מפרוטה רק על מעות הראשונות, כלומר מטבע גדול שכבר נתפס חלקו במעשר, ולא על מטבע חדש. וא"כ לכאורה הדין פשוט דבנדו"ד לא מהני כלל, כי הגם שאת חצי הפרוטה שנשארה במטבע הראשונה שפיר אפשר להתפיסה בחצי פרוטה, אבל במטבע השני אי אפשר להתפיס חצי פרוטה בקדושת מעשר שני.

זל"כא למימר דדוקא כשכל המעשר הוא חצי פרוטה אז הוא דאי אפשר לחללו על מטבע חדש, אבל פרוטה שלמה להתפיס חציה בזה וחצי בזה אפשר, דבהמשך מקשה הגמ' על חזקיה ממעשר שני שאין בו שוה פרוטה דבטל ברוב, אמאי בטל, ניחל ליה על מעות הראשונות, ומתרצת בשאין לו. ומקשה, וניתי מעשר דאית ליה ונצטרפינהו, ודוחה, דאורייתא ודרבנן לא מצטרפי. ומקשה

עוד, ונייתי ב' פרוטות ונחלל עליהו פרוטה ומחצא, ונחלל האי על היאך יתירא, ודוחה, מי סברת פרוטה ומחצא תפסא ב' פרוטות, לא, פרוטה תפסה פרוטה וחצי פרוטה לא תפסא כו'. ע"ש. הרי להדיא דמאי דאי אפשר לחלל חצי פרוטה הוא גם אם יש לו מעשר בפרוטה וחצי, מ"מ כל שבא לחלל על מטבע חדש חצי פרוטה אינו נתפס במטבע, משום דאי אפשר לחלל ולהתפיס במטבע חדש חצי פרוטה, ואין לו תקנה אלא בהתפסה על מעות הראשונות.

זכן מבואר להדיא בתוספות הרא"ש בסוגיין, דף נ"ב ע"ב, שכתב על דברי חזקיא: וא"ת מנ"ל חילוק זה, דמתחלל על מעות הראשונות, דפשט הפסוק משמע שהדבר תלוי במעשר, אם יש במעשר שוה פרוטה כו', ובשמעתין משמע שהדבר תלוי בכסף, וי"ל דהכי משמע ליה דרשא דקרא "אם גאול יגאל איש ממעשרו", כלומר פעמים כשגואל מעשרו שמקצתו נגאל ולא כולו, כגון שמחלל שוה פרוטה ומחצא על ב' פרוטות, דפרוטה תפסה פרוטה וחצי פרוטה לא תפסה, וזה מוכיח שהכל תלוי בכסף, וכו'. עש"ב.

זחנז גם דעת התוספות שם נ"ג ע"א ד"ה דלמא, דהמחלל על פרוטות ונשאר פחות מפרוטה לא תפסה כלל, ואי אפשר לחללה אלא על מעות הראשונות. גם דעת הרא"ש בתוספותיו שם כך, אלא שישב עיקר קושית התוס' בדרך אחרת. ע"ש. ועיקר שיטתו מסכים כהתוספות, דפחות מפרוטה אי אפשר לחלל אלא על מעות הראשונות. אבל הרמב"ן שם ד"ה והא דאמר', כתב: וכן על פרוטות מחללין לכתחילה, אלא שאם היה במעשר שוה פרוטה ומחצא צריך שיתכוין להתפיס כל הפרוטות באותו מעשר, דבכה"ג שרי, דאזולי במקח וממכר הוא, וכולן נתפסות, דלא דייקנין בגמ' אלא במכוין שתהא פרוטה ומחצא מעשר וחציה חולין בידו כו', הא במתפיס ב' פרוטות למעשר שוה פרוטה ומחצא לדעת שיהיו כולן מעשר כולן נתפסות כו'. עכ"ל. והביאו הריטב"א [החדשים] שם.

זחקשא הרשב"א על דבריו קושיא עצומה, הרי חזקיה סובר דאי אפשר לחללו אלא על מעות הראשונות, ולא דיבר חזקיה כלל בגוונא שרוצה לשייר חצי פרוטה כו'. ומשמע שאי אפשר כלל לחלל פחות מפרוטה אלא על מעות הראשונות, ולהרמב"ן אפשר ואפשר, בשמתפיס כל הפרוטה, ועוד אמאי אמרו דבטל ברוב [ולא הוי דבר שיש לו מתירין], הא אפשר בשמתפיס כל הפרוטה וכו'. וצ"ע. עכ"ד הרשב"א בתוספת ביאור.

ומדברי הריטב"א בריש שמעתין נ"ב ע"ב ד"ה גופא, למדתי יישוב נכון לד' הרמב"ן, דהריטב"א דן שם אם הא דחזקיא הוי דאורי' או דרבנן, וכתב: אלא ודאי הא דחזקיא דאורייתא, וס"ל ודאי מתניתא דלקמן [דמעש"ש שאין בו שוה פרוטה אין לו פדיון, משום דכי יגאל איש ממעשרו ולא כל מעשרו], ומיהו כי אמר רחמנא דאין לו פדיון היינו בפני עצמו, אבל על מעות הראשונות יש לו פדיון ויצא לחולין, ומיהו אפילו בהא אנו חייב לעשות כן מן התורה, כשם שאינו חייב להעלותו לירושלים, אלא מניחו עד שירקב, כו' ורבנן אמרו שיהא חייב לחללו על מעות הראשונות מיהת [אם יש לו דווקא, כדמשני להלן "בדלית ליה". ודוק. ד.א.]. והיינו דקרי ליה בסוף שמעתא [נג, ב] חילול דרבנן, מפני שחיובו דרבנן. עכ"ד. הנה למדנו מדבריו כן, דמעשר שני שהוא מעיקרו פחות משוה פרוטה חייל עליה קדושה מדאורייתא, אבל מדאורייתא אין חייב לחללו, כיון שאי אפשר להתפיסו בפרוטה, וגם אינו חייב לטרוח כלל להעלותו לירושלים, אלא מניחו עד שירקב, ורבנן [אליבא דחזקיה] תקנו בתורת חיוב שיפדנו על מעות הראשונות. וחילול זה מועיל מן התורה, אלא שאינו חייב מן התורה לעשות כן. אבל אם עשה מועיל מדאורייתא¹. ונמצא דכל שכן הוא שאינו חייב כלל לחלל פחות משוה פרוטה זה על פרוטה שלמה, לא מדאורייתא ולא מדרבנן. גם יתכן באמת שלא יועיל כלל ולא יתפס בקדושה, כיון שאינו חייב בזה. אבל מי שיש לו מעשר שני שוה פרוטה ומחצה, זה הרי חייב מדאורייתא או להעלותו לירושלים או לחללו ולהניח המעות עד שיעלה לירושלים כו', דבזה הוא דמיירי הרמב"ן, וסובר דכיון שיש לו חיוב דאורייתא או לעלות או לחלל כו', ואין לו כעת אלא פרוטות, ואינו יכול לחלל חצי הפרוטה, כיון דמטבע לא תפסה חצי פרוטה, יכול מיהא להתפיס כל הפרוטה, אפי' ששווי המעשר הוא רק חצי פרוטה, הוי כאוזולי במקח וממכר, שמתפיס פחות ביותר.

¹ ומ"ש הגמ' להלן דדאורי' ודרבנן לא מצטרפי, הגם שמועיל חילול זה מדאורי', הוא רק משום שמדובר שם באופן שהרבנן מעורב ובטל ברוב, דכיון שאינו חייב לחלל, אינו נקרא דשיל"מ וממילא בטל. וכך מפרש להדיא הרא"ש בתוס' להלן נ"ג ע"ב בסופו, דכל חצי פרוטה שאינה מעורבת הוי כדאורי', לפי שראוי להצטרף לחצי אחר. ע"ש. אלא שהריטב"א לכאורה איו סובר כן, דכתב שם ד"ה וליתי, שאינו ראוי להצטרף כלל כיון שאיו בר פדיון בפע"מ. כלומר כיון שהיה פטור שוב אינו מתחייב. אלא שדבריו שם הם "לדידן" דלא כחזקיה. ע"ש. ולענ"ד כוונתו למאי דקימ"ל אין בחומשו שוה פרוטה, ודלא כחזקיה. ועי' להלן בד' הרמב"ם. ודוק. הכותב.

זנמצא דלכו"ע אי אפשר לחלל חצי פרוטה שתתפס בשויה במטבע חדש. גם אם מחלל כמה פרוטות, ונשאר לו חצי פרוטה אינו יכול לחללו על פרוטה לכו"ע, אלא א"כ רוצה להתפיס כל הפרוטה, ולחלל חצי פרוטה על כל הפרוטה, בזה פליגי הרמב"ן והתוס' כאמור. גם נראה לי נכון שאם יש לו רק חצי פרוטה, גם להרמב"ן אינו יכול לחללה על פרוטה, כיון שמן התורה לא מהני ולא תפסה כלל, אלא על מעות הראשונות. [דמשמע דגם דעת הרמב"ן הוא כהרא"ש במה שכתב שהוא דין בהכסף, דחצי פרוטה אינו נתפס בקדושת מעש"ש]. ורק אם יש לו פרוטה ומחצה, דחייב מן התורה להעלות או לחלל, אז לד' הרמב"ן יכול להתפיס החצי פרוטה על פרוטה. וכן משמע מד' הריטב"א שהבאתי בסמוך בהערה, דלדין דקימ"ל אין בחומשו, פחות מפרוטה אינו בר צירוף. וא"כ גם על פרוטה שלמה א"א לחללו, דלא תפסה קדושה, שהרי סובר הריטב"א שאינו בר חילול אפי' על ידי צירוף, כל שכן שבפע"צ לא מתחלל על פרוטה אפי' אם מכוון לכך. וז"ב.

זדעת הרמב"ם כתבו כמה אחרו' שהוא כהתוס', שכתב בהל' מעש"ש פ"ה ה"ו: "הפודה מעשר ביותר על דמיו לא נתפסה התוספת למעשר". אבל אינו מוכרח כלל, דכבר הביאו מהר"י קורקוס והכס"מ שמקור הדבר הוא בירושלמי במעש"ש פ"ד ה"ב, שבהקדש מהני חילול ביותר מדמיו, לפי שאדם מצוי להרבות בהקדשו, אבל במעשר אין אדם מצוי להרבות, כלומר אינו רגיל ומסתמא לא התכוון לכך. וכך מבאר הר"ש סיריליא, דבהקדש ובחילול מעש"ש בעינן פיו ולבו שוין, ובהקדש שאינו צריך לעלות ולאוכלו בירושלים, מסתמא מסכים ליותר, משא"כ במעש"ש, שיש לו יותר טורח בזה. ע"ש. וכ"פ שם הגר"א בקצרה, שבהקדש אינו כטעות, לפי שדעתו להרבות, אבל מעש"ש אינו מרבה. משמע ודאי שאם התכוון להדיא להרבות, כנדון הרמב"ן וכנ"ל, שנשאר לו פחות מפרוטה ויודע שפחות מפרוטה לא תפסה, ורוצה להתפיסה בכוונה על פרוטה, שפיר מהני. ובודאי כך פרש הרמב"ן את הירושלמי. וא"כ אין ראייה מהרמב"ם, שכדרכו הביא הדין המפורש בירושלמי, דאיירי בסתם שפדה ללא כוונה. וכך נוקט המבי"ט בקרית ספר, שכתב שהטעם שאם פדה מעש"ש ביותר לא תפס התוספת, הוא משום שלא נתכוון לכך. משמע שאם נתכוון מהני. [והמבי"ט בק"ס כידוע בדעת הרמב"ם קאי]. וברור שיצא לו להמבי"ט כן מתוך דברי

הירושלמי. כנ"ל. וגם לכאורה לענ"ד אדרבא פשט דברי הירושלמי הוא סייעתא לד' הרמב"ן. וגם מסברא נראה כך, דאם הקדש שוה מנה שחללו על פרוטה מחולל, לפי שאין אונאה כו'. מה"ת דנימא דאם רוצה להדיא לחללו ביותר לא יחול, למה יגרע מהקדש, ומה טעם הוא זה שכותב הירושלמי "שאינו מצוי", וכי יש דין כזה של מצוי ואינו מצוי בחילול הקדש. ובודאי הוא כמ"ש, דרק מתסמא הכי הוא, אבל אם כיון להדיא ליותר מהני. וז"ב. ופלא גדול אם אכן הירושלמי דלא כהרמב"ן, איך שתק מזה הרשב"א כשהשיג על הרמב"ן. [והרמב"ן דלא מייתי הירושלמי לסייעתא. כבר כמה פעמים ראיתי ברמב"ן שבפירושו לסוגיא, נוקט ומבאר כפי דיני הירושלמי ללא שמזכירן]. וצ"ב בד' הראשונים בזה.

שז"ר בחי' רבנו מאיר שמחה כאן [נדפס גם באו"ש הל' ערכין פ"ז], שכתב לפרש ד' הירושלמי שאדם מצוי להרבות על הקדשו, דהקדש בא בנדר ונדבה, לכן יכול להרבות, משא"כ מעש"ש שאינו בא בנדר ונדבה, ופירות מתוקנים אינו יכול לעשותם מעש"ש, וכן מעות אינו יכול להתפיס עליהם קדושת מעש"ש אם לא על ידי פדיון, לכן גם אינו יכול להרבות על מעשרו, ולא נתפס קדושת מעשר יותר מכדי דמיו. עכ"ד. ונקט כן גם בד' הרמב"ם. ולענ"ד יתכן שכ"ה דעת התוס' והרשב"א, ויפרשו כך את הירושלמי. אבל לדעתי הרמב"ן כבר הרגיש בזה, וכתב דמהני משום "דאוזולי במקח וממכר הוא", כלומר כיון שבשעה שמחלל אומר כן, נמצא כמוכרו ביותר, וכשם שיכול הכהן לומר לדידי שוה לי ה' סלעים [קידושין ח, א], הגם ששוה פחות, כך גם יכול לומר לדידי שוה לי ורצוני לחללו על מעותי ביותר. ומה אכפ"ל דבעלמא אי אפשר להתפיסו בנדבה. וכשם שנראה פשוט שאם בא לקנות בירושלים במעות מעשר שבידו, ומתרצה המוכר למכור לו פירות וכו' בפחות משווים האמיתי, ונותן לו שנים במחיר של אחד. פשוט שכל הפירות נתפסים בקדושת מעשר שני מיד כשעשו קנין. שהרי ההוזלה היא בעבור המעות ואינו דבר נפרד. כך גם להפך, כשמוכר ומחלל את המעש"ש שברשותו על מעות, אם התפיסם ביותר משווים מרצונו הכל נתקדש.

זחנזח דעת כל הראשונים הנ"ל דמעש"ש שאין בו שוה פרוטה, חיילא קדושתו מדאורייתא, אלא שאין לו פדיון מדאורייתא. אבל דעת הראב"ד בשטמ"ק, דלא רק פדיון אין לו, אלא מדאורייתא הוא חולין גמורים, ויכול לאוכלו ללא חילול, כיון שאין בו דין ממון. וכ"ה דעת הרמב"ם בהל' מעש"ש פ"ב ה"ט, אלא

שהרמב"ם כתב כן על מעש"ש שאין בחומשו שוה פרוטה, אפי' שיש במעשר עצמו שוה פרוטה. משמע לכאורה דכל שכן כשאין במעשר עצמו שוה פרוטה. והוא מחלוקת בסוגיא בדף נ"ג ע"ב, אי אין בחומשו או אין בו. ע"ש. ודברי הראב"ד לכאורה הם דווקא אליבא דמ"ד אין בו, שהרי כתב שהטעם שמן התורה מותר לאוכלו ללא פדיון "לפי שאין לו כסף". כלומר אין בו דין ממון. אבל למ"ד אין בחומשו הרי יש בו ודאי דין ממון. ובפרט למאי דקיימ"ל חומש אינו מעכב.

ג לכאורה כל קושיות הראשונים ומה שלמדו דהוא דין בכסף דפחות מפרוטה אינו בר חילול, הוא דווקא אליבא דמ"ד אין בו שוה פרוטה, אבל למ"ד אין בחומשו, לא מסתבר שהוא דין בכסף כלל, אלא הוא דין בהמעשר עצמו דכל שאין בחומשו אינו מתחלל.

אמנם הרבה יש לעיין בשיטת הרמב"ם בעניינים אלו. ברם במה שנוגע לנדו"ד, מבואר להדיא ברמב"ם הל' מעש"ש פ"ח הי"ד, שמטבע כו' שנשאר בו פחות ושוה פרוטה מעש"ש יצא לחולין. ע"ש. וזה משום שפוסק כמ"ד אין בחומשו, וסובר שכשאין בו שוה פרוטה, אינו קדוש כלל. וטעמו של הרמב"ם כ' הרדב"ז, דכל פחות מפרוטה אינו ממון לשום ענין. א"כ פשוט שהגם שפוסק כמ"ד אין בחומשו, מ"מ הדין הפשוט הנלמד מסוגיין, שמעשר פחות מפרוטה אי אפשר לחללו על מעות, הוא דין ברור ומוסכם. נמצא שאי אפשר כלל לחלל ולהתפיס במטבע פחות מפרוטה, שהרי אפי' על מטבע שהיה בה קדושה, אלא שנשאר בה רק פחות מפרוטה, כותב הרמב"ם שיצאה לחולין, כל שכן להתפיס בה קדושה דלא תפסה. וכיון שלא תפסה, נמצא שלא נתחלל, ולא עשה כלום. כמו הפודה באסימון וכדו' דלא עשה כלום.

הרב דוד אביטן / העורך

חילול מעש"ש על פרוטזה של בית המעשר ותנאי על דבר שלא בא לעולם

[המשך מהגליון הקודם]

זחנזח דברי מהר"ם בן חביב בתשובה הנ"ל, בדמאי מהני תנאי בדבר שלא בא לעולם, ולמד כן ממ"ש הירושלמי דמהני תנאי בערב שבת בשעה שאין הפירות ברשות. וכנ"ל. ולפי דבריו לכאורה בנדון דידן, על דמאי היה מועיל מינוי שליחות פעם אחת על כל השנה או לכל משך תקופת החברות בבית המעשר. והביא בתו"ד הירושלמי בדמאי דהתנאי בערב שבת הוי כקריאת שם. וא"כ לכאורה לא היה מועיל כלל על דבר שאינו בעולם. אלא שכתב להוכיח מיבמות צ"ג ע"א, דר' ינאי ס"ל כמ"ד אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, מדסבר דמהני הפרשה על דבר שאינו שלו ואינו ברשותו. וכיון בדמאי מהני תנאי על דבר שאינו ברשותו הו"ה על דבר שאינו בעולם כלל. ע"ש.

זיש לעיין בזה, דמשמע דהכא מהני מדין ברירה, כמו שמבואר ביומא נ"ה ע"ב-נ"ו ע"א: הלוקח יין מבין הכותים ערב שבת עם חשיכה עומד ואומר שני לוגין שאני עתיד להפריש כו' ומיחל ושותה מיד דברי ר' מאיר, רבי יהודה ורבי שמעון אוסרים, אלמא סברי אין ברירה, דילמא שאני התם כו'. הרי דהתנאי בערב שבת הוא מדין ברירה. וכתבו שם התוס' סוד"ה דברי, דכל שמתנה על דבר שאינו בידו קרינן ליה ברירה. ע"ש. וכ"כ מהר"ם בן חביב בתשובה הנ"ל בפשיטות, דתנאי זה דהכא מדין ברירה הוא. וא"כ לא מסתבר כלל דמהני תנאי פעם אחת בשנה, דברירה שייך בדבר שכבר ישנו בעולם ולא בדבר שלא בא לעולם.

אמנם לענ"ד זה אינו, ואין אנו צריכים כאן כלל לדין ברירה, כמבואר בר"ש במעש"ש פ"ה מ"א, ובתשו' הרשב"א ח"ב סי' פ"ב, דהתם בלוקח יין מבין הכותים צריך לדין ברירה, משום שמדובר בשמפריש אחר ששותה, ואם אין ברירה נמצא ששתה טבלים. אבל דבר שאין אנו צריכים שיחול למפרע, אלא מכאן ולהבא אין צריך כלל לדין ברירה. ע"ש. והכא במתנה בערב שבת, לא צריך לברירה כלל, כיון שמתנה שנית בשבת בשעה שמפריש, לפני שאוכל.

אמנם במשנה שם בדמאי פ"ז מ"ב, בדין מזגו לו את הכוס אומר מה שאני עתיד לשייר כו', והביאו הרמב"ם שם בהל' מעשר פ"ט ה"י, לכאורה שפיר צריך לברירה, שהרי רק לכשישייר בתחתית הכוס אז יתברר מה הוא המעשר, והוי

שפיר כלוקח יין מן הכותים כו'. וכבר עמדו בזה בירושלמי שם, ולא נמצא שותה טבלים כו' באומר מעכשיו ולכשאתה כו'. מובא בר"ש וברע"ב שם. וכתב התיו"ט דלא פריך אלא למ"ד אין ברירה, אבל למאי דקימ"ל יש ברירה בדרבנן, לק"מ, דמתני' בדמאי מייר[. ובאמת הרמב"ם שלא הזכיר כלל שצ"ל מעכשיו ולכשאתה, רק כתב שמשיר כו', על כרחך משום דס"ל דברבנן יש ברירה.

נמצא דתנאי דמה שאשייר בתחתית הכוס, דהוי מדין ברירה, מסתבר לכאן דבאמת לא מהני אחת בשנה כלל, אבל תנאי דמה שאני עתיד להפריש, דהוי קודם שיאכל, מסתברא דמהני. ודוק.

ודעת התוספות ביומא נ"ה ע"ב ד"ה הלוקח, ובגיטין כ"ה ע"ב ד"ה ומיחל, דהך תנאי בערב שבת הוי קביעות מקום, וקביעות מקום הוי כהפרשה. ולפי דבריהם לא מסתבר כלל דמהני תנאי בדבר שלא בא לעולם כלל, גם אם נאמר דדין אינו ברשותו ודין דבר שלא בא לעולם הוא אותו הדין, ומאן דסבר הא סבר הא, מכל מקום כיון שהתנאי בערב שבת הוא ההפרשה, לא מסתבר דמהני על דבר שאינו בעולם כלל, ותנאי אחד לכל השנה. וגם תמוה מאוד איך אומר מעשר ראשון בצפוננו או בדרומו על דבר שלא נמצא כלל בעולם. רק על דבר שאינו ברשותו י"ל דכיון שעתיד להיות שלו מהני.

אמנם מלשון הרמב"ם בהל' מעשר פ"ט הל' ז-ט, משמע דבערב שבת אינו הפרשה כלל, אלא תנאי שמתנה שבשבת יפריש.

ולענ"ד כבר נחלקו בזה בירושלמי בדמאי על מתני' דריש פ"ז הנ"ל, דאיתא התם: אמר ר' ינאי צריך שיהא זכור לתנאו. ר' יוחנן אמר וצריך להרחיש בשפתיו. ר' ירמיה בעי ולא נמצא מתקן בשבת, על דא אתני. ופי' הרש"ס, שלד' ר' ינאי לא יחזור על התנאי בשבת, אלא יזכור התנאי ועל סמך זה יאכל וישיר בצלחתו מעט, כדי מעשרותיו. ור' יוחנן סובר שצריך לחזור ולקרוא שם למעשרות בשבת. ועל זה מקשה ר' ירמיה לא נמצא מתקן בשבת. ומתרץ, על דא אתני, וכיון שכן אינו נראה כמתקן. עכ"ד. נמצא לדבריו דבהא פליגי, דלדעת ר' ינאי התיקון הוא בערב שבת, כשאין הפירות ברשותו כלל. ולדעת ר' יוחנן, דעיקר ההפרשה והתיקון הוא בשבת, כשהפירות ברשותו, אלא שהתנאי הוא כדי שלא יראה כמתקן בשבת. ובכל זאת דעת ר' יוחנן שם בתחי' הפרק, דלא מהני תנאי זה אלא בדמאי, אבל לא בודאי טבל, כל שאינו ברשותו בשעת התנאי.

וזרמב"ם בהל' מעשר פ"ט ה"ט, פסק כר' יוחנן, וכתב: "וצריך לרחוש בשפתיו בשעה שמפריש כו' ואינו כמתקן בשבת שהרי הקדים תנאו". הרי דאינו אלא תנאי בערב שבת, וכתב "ואינו כמתקן", כלומר אינו נראה כמתקן, "שהרי הקדים תנאו". וזה דלא כמהר"ם בן חביב שכתב בפשיטות דעיקר חלות ההפרשה היא בערב שבת. ודיוקו מד' הרמב"ם, אינו נראה, אלא כמו שכתבתי.

זשור שכ"כ להדיא החזו"א בדמאי סי' ט' אות י"ג בתקנה הג', דכיון שלשון התנאי בערב שבת הוא "מה שאני עתיד להפריש למחר" כו' [כמו שכ"ה לשון הרמב"ם בהל' מעשר טז], א"כ החלות הוא בשבת, ומה שאומר עכשיו אינו כלום מעיקר הדין, כו' ומ"מ התירו חכמים שבות על ידי תנאי זה. ע"ש. ומשמע מדבריו דאינו מדין ברירה. ע"ש.

זלפי זה, אי אינו מדין ברירה, לדעת הרמב"ם שפיר היה מועיל התנאי גם כשאין הפירות בעולם כלל, כיון שהחלות הוא בשבת בשעה שהפירות לפניו, וכיון שהתנאי הוא רק היתר שהתירו חכמים, כד' החזו"א הנ"ל, שפיר מהני גם שאינו בעולם. כד' מהר"ם בן חביב הנ"ל.

ברם לכאורה י"ל להפך, דכיון שהתנאי אינו דין בדמאי כלל, שהרי גם בטבל ודאי פסק הרמב"ם שמועיל תנאי בערב שבת, אלא שצריך שיהיו הפירות ברשותו, נמצא דהתנאי הוא היתר שהתירו חכמים, משום כבוד שבת, וי"ל דאין לך בו אלא מה שהתירו, כשמתנה בערב שבת, ולא בתחילת השנה, כיון דבעלמא לא מהני כלל תנאי בדבר שלא בא לעולם.

אמנם ראיתי בברכי יוסף או"ח סי' רע"ט אות ג' ואות ה', שכתב בשם זקיני ובשם חוט המשולש בטור השלישי סי' ז', דנר שאסור בטלטול ומהני תנאי בערב שבת לטלטלו לכשיכבה, כמ"ש בירושלמי, מהני תנאי פעם אחת לכל השנה כולה. ע"ש. והוכיח כן בחוט המשולש, ממ"ש בנדריים כ"ג ע"ב, הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדר כו'. וא"כ לכאורה גם בנדו"ד מהני. ובאמת דעת הרמב"ם שראש השנה לאו דווקא, ושנה לאו דווקא, ויכול להתנות על עשר שנים גם כן, כמ"ש בהל' נדרים פ"ב ה"ד. א"כ הו"ה בנדו"ד.

אלא דלפי"ז משמע דבכל דוכתא מהני תנאי בדבר שלא בא לעולם, דאי לא מהני, אמאי מהני הכא בנדריים בר"ה. ומבואר עוד ברמב"ם בהל' ערכין פ"ו הל' לא-לג, דאע"פ שאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם, אם אמר הרי עלי להקדישו, לכשיבא לעולם חייב להקדישו, משום דהוי נדר, וראיה מיעקב שאמר כל אשר תתן לי עשר אעשרנו כו'. והראב"ד שם כתב הראיה מיעקב ראיה כו'. ע"ש. הרי דבנדריים שפיר חייל אדבר שלא בא לעולם, הגם דנדריים חיילי אחפצא, וכל שהחפץ אינו בעולם לא חייל כלל הנדר, מ"מ תנאי בדבר שלא בא לעולם מהני בנדריים. וצ"ב מדוע.

ובב"ב ס"ג ע"א: ת"ר בן לוי שמכר שדה לישראל ע"מ שמעשר ראשון שלו מעשר ראשון שלו כו', אמאי, אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, כיון דאמר על מנת כו'. והקשה שם הרא"ש, וא"ת ונהי דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם מ"מ אדם מתנה על דבר שלא בא לעולם, שאם אומר אדם לחבירו שדי

מכורה לך על מנת שתתן לי סאה חטין מהיוצא מן השדה שנה שנה, ודאי תנאו קיים, ואם קיים תנאו כל שנה, מכרו קיים, ואם לא קיים מכרו בטל. וי"ל דעל כרחק האי תנא סבר דע"מ שיורא הוי ולא תנאה כו' ולכך פריך איך משייר דבר שלא בא לעולם. עכ"ד. מבואר להדיא דס"ל דמהני תנאי אפי' בדבר שלא בא לעולם כלל. וכ"ה בטור וש"ע ורמ"א חו"מ סי' ר"ט סע' ח'. וזה לכאורה הפך ד' הרמב"ם בהל' מעשר הנ"ל, שכתב דדוקא בדמאי מהני תנאי בדבר שאינו ברשותו.

זנראז דיש לחלק בין התנאים, דתנאי שהוא לשליה, כהך דמתנה בראש השנה שלא יחולו נדריו, או לכשיבואו לידי אקדיש אותם, דחייב להקדישם מדין נדר, תנאי כזה מהני גם על דבר שלא בא לעולם, שאינו אלא גילוי דעת שכך הוא רצונו שיהיה כו"כ, ואין זה חסרון כלל מה שאינו בעולם בשעת התנאי. אבל תנאים שרוצה שיחול דין מסויים על הדבר, כמעשרות והקדשות וקניינים וכמינוי שליחות, זה לא מהני בדבר שלא בא לעולם. גם התנאי שדיבר בו הרא"ש, "על מנת שתתן" כו', אין פירושו שהתנאי הוא מה שמקנה לו הפירות, ושמכח התנאי חייב לתת לו הפירות, אלא שמתנה אם תתן כו' יתקיים המכר ואם לא לא יתקיים, וא"כ התנאי אינו עושה חלות המכר, אלא תנאי בעלמא. ועי' היטב בבאור הגר"א שם בחו"מ סי' ר"ט סע' ח' ס"ק כט-ל. ודוק.

זלפי זה לכאורה בתנאי דערב שבת שמתנה על הדמאי שבשבת יפריש, אשר כאמור דעת הרמב"ם היא כו' יוחנן בירושלמי הנ"ל, דעיקר ההפרשה היא בשבת, ולכן צריך להרחיש בשפתיו בשבת, כנז' לעיל. לכאורה שפיר מהני תנאי זה גם כשהפירות אינם בעולם כלל, כד' מהר"ם בן חביב. אבל לפי"ז צ"ב אמאי בטבל ודאי לא מהני תנאי כזה בפירות שאינם ברשותו, הרי אינו אלא גילוי דעת בעלמא, ועיקר חלות ההפרשה הוא בשבת בשעה שמפריש, וכנ"ל. ומה לי טבל או דמאי. ומהר"ם בן חביב כתב דעיקר ההפרשה היא בשעת אמירת התנאי בערב שבת, ולכן מהני בדמאי ולא בודאי. אבל למה שנתבאר דדעת הרמב"ם אינו כן, וכדאייתנין לעיל ד' הירושלמי ופירוש הרש"ס וד' החזו"א, דההפרשה היא בשבת, וכפשט ד' הרמב"ם. ומאי שנא דמאי מודאי בזה.

אלא משמע כמ"ש, דבאמת דקולא הוא שהקילו בתנאי זה שיוכל לאכול בשבת, הגם שההפרשה היא בשבת, וכדי שלא יראה כמתקן הורו לו לאמר התנאי בערב שבת. כלשון הרמב"ם בהלכה ט'. ותנאי זה אינו מועיל אלא בדמאי, דחז"ל שגזרו על הדמאי, הם תקנו שיועיל בכהאי גוונא שאומר בערב שבת כו'. אבל בטבל ודאי באמת לא תקנו כלל. ולפי"ז יש לצדד ודעתי נוטה שכיון שהוא תקנה, אין לך אלא מה שתקנו, לומר בערב שבת, ותו לא. וצ"ע.

ודברתי בזה עם אאמו"ר הגאון רמ"א שליט"א, ואמר לבאר דעת הרמב"ם, דהכא בטבל ודאי מדין ברירה הוא דמהני, דמאי דנקטי' בדאורי' אין ברירה ובדרבנן יש ברירה, הוא משום דהדבר ספק אם יש ברירה או אין ברירה, ובדאורייתא אזלי' לחומרא, כדין ספק דאורי', ובדרבנן אזלי' לקולא. [כמבואר להדיא מד' הרמב"ם תרומות א, כא. ומעשר ז, א. ועוד]. ומה שאסור להפריש תרו"מ בשבת אינו אלא מדרבנן, משום דנראה כמתקן. והכא שהדבר ספק אם מהני הפרשה בערב שבת, דספק אם יש ברירה, נמצא דאפילו בטבל ודאי שהקדים התנאי בשבת, אינו ודאי כמתקן, דהא בדרבנן יש ברירה, ונמצא דמה שחוזר ומפריש בשבת לא עשה איסור דרבנן של מתקן כלל, כיון שיש ברירה בדרבנן. ורק כלפי הטבל ודאי דהוי דאורי', ובדאורי' אין ברירה מספק, ע"כ צריך לחזור ולומר בשבת נסח ההפרשה שנית, משום דהוי ספק דאורייתא אם יש ברירה [מה תאמר אכתי מתקן השתא מיהא. הא מתקן הוי איסור דרבנן, ולכל דינים דרבנן נקטינן דיש ברירה]. ולכן לא מהני זה אלא בפירות שברשותו, דברירה לא מהני על דבר שאינו ברשותו כלל, דהוי דבר שלא בא לעולם. ובשלמא בדמאי שתקנו לומר גם כשאינו ברשותו, דאז לא מהני מדין ברירה, דאין ברירה בדבר שאינו ברשותו, אז הוא דעיקר ההפרשה היא בשבת, כיון דבערב שבת לא היה ברשותו כלל, והתנאי אינו אלא כדי שלא יראה כמפריש ומתקן בשבת, אבל באמת עיקר התיקון בשבת הוא, בזה באמת לאו מדין ברירה הוא, דהא בערב שבת לא היה בידו להפריש, והתנאי מדינא אינו כלום. אבל בטבל ודאי שלא תקנו תקנה זו על דבר שאינו ברשותו, דאינו אלא תקנה לחבר המתארח אצל עם הארץ החשוד על הדמאי, אבל לטבל ודאי לא תקנו, א"כ גם מאי בערב שבת מהני תנאי אינו אותו התנאי דדמאי כלל, אלא מדין ברירה הוא כמשנ"ת. עכ"ד.

ועל פי זה יש ליישב מה שלכאורה קשה בדין זה על ד' הרמב"ם דהכא בהל' מעשר פ"ז ה"ט, כתב "ואינו כמתקן בשבת לפי שהקדים תנאו". מבואר דאיסור הפרשת תרו"מ הוא משום מתקן. ובהל' שבת פכ"ג ה"ד כתב הרמב"ם: "ואין מגביהין תרומות ומעשרות שזה דומה למקדיש אותן פירות שהפריש, ועוד מפני שהוא כמתקן אותן בשבת". ואמאי הכא בהל' מעשר חשש רק למתקן ולא חשש למה שנראה כמקדיש בשבת. ולמ"ש אאמו"ר שליט"א ניחא, דהא הכא בהל' ט' מיירי בטבל ודאי, כיע"ש, וע"כ כמקדיש פשוט דלא הוי, כיון שכבר הקדים תנאו, ובדרבנן יש ברירה, וכו' כנ"ל. רק מ"מ קשה הרי כשמגביה ומפריש המעשרות מן הפירות אכתי נראה כמתקן את שאר הפירות, שעד עכשיו היו מדומעים ועכשיו הפריש מהם המעשר, ונראה כמתקן. ולזה יישב "שהרי הקדים תנאו", שאמר שהמעשר יהיה בצפון כו', דהשתא אינו נראה כמתקן הפירות. ודוק.